

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՆՐՈՒՍԱԳԼԻՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՎԱՆԳԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պետրոսյան և Եկեղեցի (Ա.) Խմբագրիկ։ — 2. Դասարանական. Բ. Ե. — 3. Այն փարիզ գիտի Հայոց Վանկն ու Եկեղեցին. Մ. Ե. Ա. — 4. Սփինգար. Քերպուս. Albert Samain. Քրդ. Թ. Ե. Դ. — 5. Սոկրատի Մանը. Քերպուս. Լամարթին. Քրդ. Ե. Ե. Դ. — 6. Լոյսի Կարիկները. (Պատմում). հայացուց Մ. Ե. Ն. — 7. «Ուղղադրական Հարցը» (Դասաւանդում). — 8. Մովսէս Կաղանկատուացի. (Մասնագրական). Օշական. — 9. Պաշտօն, Պաշտօն (Բանասիրական). Մ. Զ. Թիւրաֆեան. — 10. Լոգանի կրօնական հաւաքարհային ժողովը և Հայաստանաց Եկեղեցին. — 11. Պաղեստինի երկրաշարժը. — 12. Ս. Յակոբի Ներսէ. Ա. Քրդնչաց. Տօնը. — Բ. Ժառանգաւորաց Վարժարան. — Դ. Ռիսաւորական այցեր. — Դ. Հանգիստ Տ. Սիմոն Ծ. Վ. Թեկեանի։

The S I O N, an Armenian Monthly of Religion
Printed in JERUSALEM - PALESTINE

ՄԻՈՆ,ԻՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐԸ

Պ. Միհրդատ Թրեհաքեան Նիւ-Եօքէն.
Ալանեան Տ. Յուսիկ Քհնյ.ին՝ Պէյրութ,
Մալեան Մինասին՝ Կ. Պոլիս, Փրօֆ. Աբ-
րահամ Տէր-Յակօբեանին՝ Կ. Պոլիս, Տօնիկ-
եան Տ. Ժիրայր Քհնյ.ին՝ Գալաթա, Թէո-
զիկին՝ Նիկոսիա, Սիմոնեան Տ. Յովհան-
նէս Քհնյ.ին՝ Եաֆա, Ազգ. Վարժարանին
Զահլէ, Կրթասիրաց Միութեան՝ Հայֆա,

Զօրավար Անդրանիկին՝ Յրէզնո, և Միս-
Յիրսըն Որբանոցին՝ Լիբանան:

Պ. Ա. Մազլըմեան [Պարոն] Հալէպէն.
Տ. Նշան Քհնյ. Գրգըլկէօղեանին՝ Պէյլան,
Հայոց Դպրոցին՝ Արար-Բունար, Տ. Սաեփան
Քհնյ. Տէր Ղազարեանին՝ Հալէպ, և Եկե-
ղեցասիրաց Միութեան՝ Հալէպ:

ԾԻԱԾԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Երեք տարիներէ ի վեր իմ հիմնադրած
ու խմբադրած ԾԻԱԾԱՆԱ Ապրիլ մօտէն ի
վեր լոյս չէ տեսած, նիւթական դժուարու-
թեան պատճառաւ:

Սակայն ատենէ մը ի վեր, Տիթրոյթի
14-րդ փողոցի 1292 թիւ տպարանէն, մերթ
հրապարակ կ'ելլէ անհարգատ «Ծիածան»
մը, անվայելուչ բովանդակութեամբ, զոր
կը խմբագրեն ուրիշներ եւ որ բնոյթ ունի
իմ իրաւունքս ստնակոխելու, թերթիս ա-
նունը շահագործելու ու արատաւորելու և
արդարութիւն մը խաչելու:

Հարկ է որ հասարակութիւնը գիտնայ,
թէ տտիկա իմ ԾԻԱԾԱՆԱ չէ, եւ ես այդ
կեղծ թերթի հետ ոեւէ կապ չունիմ:

Տիթրոյթ

Ս. Մ. ՆՈՅՆԿԵԱՆ

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ Ի Գահիրէ՝
1927-28 Դ. Տարեշրջանը (Կ. Պոլիս հիմ-
նարկութեան 52րդ տարի) կը բացուի յա-
ռաջիկայ 1 Սեպտեմբերին: Արձանագրու-
թիւնք, մօտից քննութիւններն ու վերու-
քննութիւնք տեղի կ'ունենան 1-10 Սեպտ.,
Դասախօսութիւնները կ'սկսին 12 Սեպտ.
Բշ. օր:

Ցերեկեայ աշակերտները կը վճարեն
տարեկան 12 Եգ. Ոսկի. գիշերօթիկ աշա-
կերտները՝ տարեկան 55 Եգ. Ոսկի: Փո-
խադրութեան ծախքերը և գրեհական պի-
տոյք ծնողաց վրայ են:

Ընդարձակ Յայտագիր-Մրադիրը ստա-
նալու և ամէն տեղեկութեանց համար զի-
մել Տնօրէնութեան Վարժարանին նոր հաս-
ցէով:

COLLÈGE BERBERIAN,
Haret El Daramalli N° 1
CHOUBRAH, LE CAIRE.

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՆԵՐՈՒ

Այն հեղինակներ և հրատարակիչներ, որ կը փափաքին իրենց գիրքերուն ծա-
նուցումը դնել Սէֆի մէջ, պէտք է որ երկերիւս օրինակ զրկեն ատօնցմէ Սէֆի Խմբա-
գրութեան հասցէին:

Ս Տ Ա Յ Ա Ծ Ե Ն Ք

27. ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ ՃԱՄԲԷՆ. (կիւրակօրեայ խոկումներ) [գրեց] Թորգոմ Ե-
պիսկոպոս, նուիրում ճնգոյ. Տիկին Մարիանէ Գ. Իփէֆեանի յիշատակին.
Տպ. Հ. Բ. Ը. Միւրեան-Գանիթէ. 1927. 8° էջ 148:

28. ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ԵՒ ԱՐԴԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ
ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐԻԶ ՆՈՐԱՇԷՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԳԱՀԻԹԷԻ.
(գրեց) Թ. Ե. Գ., Տպ. Յաբեթ-Պաղասաւ, Գանիթէ, 1927. 8° էջ 126. Գին 10

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԵՏՈՒԹԻՐՆ ԵՐ ԵԿԵՂԵՅԻ

Ա.

Այս երկու հաստատութիւններուն իրարու հետ ունեցած յարաբերութիւնը, և մանաւանդ ատոնց իրարմէ անջատումը նոր նոր խօսքի և խնդրի առարկայ կ'ըլլայ սա մեր ժամանակներուն, իբրեւ հետեանք համախարհային պատերազմի, որ մեծ և հիմնական փոփոխութիւններ յառաջ բերաւ ազգերու և ժողովուրդներու կրօնական և քաղաքական կեանքին մէջ։ Այս պատմական փոփոխութեանց, եթէ կ'ուզէք, նաեւ յեղափոխութեանց առաջին և մեծ թատերաբեմը եղաւ Ռուսիա, որ թէև սահմանադրական պետութիւն մըն էր, բայց պետութեան պետերը — Զարերը — իրենց անձին վրայ կը մարմնացնէին թէ՛ պետութեան և թէ՛ եկեղեցւոյ ամէնէն վերին իշխանութեան գաղափարը, ճիշդ Իւլզանդական կայսրութեան կայսրներուն պէս։

Իսկ մեր նորաստեղծ և փոքրիկ Հայաստանը իբրեւ մաս Ռուսիոյ, ենթարկուեցաւ ռուսական յեղաշրջումներու ազդեցութեան, և ենթարկուեցաւ չափազանց ուժգնութեամբ, և այսօրուան իրականութիւնը, որ կը տիրէ Հայաստանի մէջ, արդիւնք է խորհրդային դուրսեան, որ բացի բանուորապետութենէ չի ճանչնար ուրիշ իշխանութիւն՝ ըլլայ պետական, ըլլայ կրօնական։

Եւ իրաց այս վիճակին մէջ է որ, զոր օրինակ, Հայ մամուլը, իր բոլոր հատուածներով և դոյներով, խօսքի և խնդրի առարկայ կ'ընէ պետութեան և եկեղեցիի անջատումը, և ասիկա կը շեշտուի նոյն իսկ մեր լուրջ գրողներու կողմէն թերթերու մէջ և խօսողներու կողմէն բեմերու վրայ։

Բայց թէ ստուգիւ պատմական իրողութիւններու համաձայն է Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հանդէպ բռնուած դիրքը, պետութեան և եկեղեցիի բաժանման անունով, և թէ իրօք ի՞նչ արժէք կը ներկայացնեն այդ մասին խօսուածներն ու գրուածները, կը փափաքինք այս կենսական խնդիրները պարզել Սիմնի ընթերցողներուն՝ պատմութեան լոյսերուն տակ։

Կրօնքը, իր ծագման մէջ, զուտ մարդոց հոգիներուն առաջնորդութեան հետ կապ ունեցող երեւոյթ մը չէ։ Թէ կրօնքը միայն և միայն հոգեւոր նկարագիր մը ունի, և հետեւաբար հոգիներու հետ միայն պէտք է զբաղի, ասի-

138-98
20266

կա քրիստոնէական խորհուրդներու բիւրեղացումն է որ հետզհետէ, հոգեբանական խոր ուսումնասիրութեանց և հոգեւոր կեանքի մշակումով կատարելագործուած է: Իսկ վաղեմի մարդկութեան մոքին մէջ ընկերային և քաղաքական կեանքի ամբողջութիւնն է որ կրօնք է, և կրօնքով կը կառավարուի: Աստուածապետական գրութիւն ըսուածն է ասիկա: Եւ Մովսէսէն սկսելով այն բոլոր ազգեր և ժողովուրդներ, որոնք Աուր-Վիլիսի սկզբունքներով դաստիարակուած են և ատոր ուղղութեամբ կառավարուած են իրենց անհատական և ընկերային կեանքին մէջ, այդ կրօնքն ունին, և կրօնքը կը հասկնան իր այդ իմաստով:

Եւ այս հասկըցողութիւնով է որ աշխատութեան բաժանումի հիման վերայ, երբ հոգեւոր և մարմնաւոր գործեր իրենց առանձին առանձին վարիչներն ունեցան, միշտ մարմնաւորին վարիչն է որ սկսաւ հոգեւորականի գործին միջամուտ ըլլալ: Երովհետեւ ինքն էր երկրի զէնքին տէրը, և պահելով հանդերձ հոգեւորական վարիչը անոր գիրքին մէջ, իր վրայ միացուց հոգեւորական կամ կրօնական գործերուն վերին հեղինակութիւնը: Այս է պատճառը որ հոգեւոր կամ կրօնական պետը միշտ կ'ընկերացաւ աշխարհական կամ քաղաքական պետին, իր իշխանութիւնը բանեցնելու համար իր ժողովրդին մէջ, եթէ նոյն իսկ այդ աշխարհական կամ քաղաքական պետը համազգի և համակրօն ալ չըլլար: Մեր ազգային-եկեղեցական պատմութեան մէջ, զոր օրինակ, Հայ եկեղեցւոյ հոգեւոր պետերը իրենց իշխանութիւնը կրնային ի գործ դնել՝ զայն տիրապետողներուն ճանցընելէ և հրովարտակներով հաստատել տալէ ետքը: Այս այսպէս եղած է պատմութեան ընթացքին մէջ:

Բայց ընդհանուր եկեղեցւոյ պատմութեան նախկին շրջանին անձանօթ է կրօնքին պետականացումը, այն իմաստով ու կերպով որ հետզհետէ զարգացաւ և կազմապար մը առաւ. այսինքն հին եկեղեցւոյ զերծ էր քաղաքական պետերու ուղղակի միջամտութիւններէն, և ազատօրէն կը կատարէր, զոր օրինակ, իր հոգեւոր պետերուն կամ առաջնորդներուն բնորոշութիւնը: Պատմութիւնն է որ ուղեց իւրացնել եկեղեցւոյն բարոյական հեղինակութիւնը և գործածել զայն լայնօրէն յօգուտ իր շահերուն:

Նստ կենդանի օրինակ մը պատմութենէն բոլորովին պիտի լուսարանէ իրողութիւնը:

Բիւզանդիոյ կայսրը Յովհաննէս Չմշկիկ, ծագումով հայ, Կ. Պոլսի Պողիկտոս պատրիարքի վախճանումէն ետքը (956 Ապրիլ 3) փութաց իրեն հաճելի անձ մը բարձրացնել պատրիարքական աթոռին վրայ, և հետեւաբար Պողիկտոսի թաղման յաջորդ օրն իսկ ժողովի հրաւիրեց Ս. Սինոդը, և իր ճառին մէջ սա՛ նշանաւոր խօսքերն ըսաւ.

— (Ամենակարողը, որ արարիչն է երկնի և երկրի, այս աշխարհի վրայ երկու երկրաւոր իշխանութիւններ հաստատեց, մէկը եկեղեցական՝ առաջնորդելու համար հոգիներուն, իսկ միւսը կայսերական՝ կառավարելու համար մարմինները, որպէսզի այս երկուքին միաբան գործակցութեամբը անվթար պահուի հանրային բարօրութիւնը: Եւ որովհետեւ եկեղեցւոյն առաջնորդը (Պողիկտոս Պատրիարքին կ'ակնարկէ) իր պարտքը վճարեց տկար բնութեան, այլ-

ևս Անոր — որու բոցեղէն աչքերուն առջև զաղտնիք չկայ — Անոր կը պատկանի հանդուցեալ Պատրիարքին տեղը նոր մը դնել, որ ամէնուն գերազանց ըլլայ և կարենայ կատարել այս գերագոյն պաշտօնը:

Եւ ես որովհետեւ երկար փորձերով գիտեմ որ ան (կ'անհարկէ Սկամունգրացի Բարսեղին, ճգնաւոր անապատական մը) բացարձակապէս արժանի է այս պաշտօնին, ես այսօր զինքը կը բարձրացնեմ պատրիարքութեան աստիճանին, որպէս զի այս անձին արտաքոյ կարգի առաքինութիւնները, որուն Ամենակարողը առաւելապէս տուած է մարդարէութեան շնորհը, մեկուսացած փակուած չմնան աշխարհի միջին մէկ անկիւնը: Ան հոյլ մը մեծ զէպքեր մարդարէացած է ինծի, որոնք իրապէս կատարուած են նշանակուած տեսնելին» (*):

Պարզուկ ճգնաւոր մը կայսեր կամքով միայն կոչուեցաւ Պատրիարքութեան, այն ալ Ս. Սինոդի մէջ ուղղակի, որուն անդամները խեղդեցին իրենց զգացումները, և տեղի տուին հզօր Զմէկիկի կամքին առջև, առանց ճիկ մը հանելու: Ս. Սինոդի մէջ և անկէ դուրս կայսրութեան եկեղեցիներուն մէջ ալ, պատրիարքացւոյն կային անշուշտ, բայց կայսրը առիթ չտուաւ որ թեկնածուներ յիշուին, և արագ ու կտրուկ կերպով կատարուած իրողութեան մը առջև դրաւ Ս. Սինոդը:

Հայաստանի և Կիլիկիոյ մէջ ալ տիրեց միևնոյն պատմական իրողութիւնը՝ էւէլ պակաս տարբերութեամբ մը, — աշխարհական տիրոջ կամքն ու հաճութիւնը անհրաժեշտ էր:

Բայց երբ հայութիւնը զրկուեցաւ իր բնիկ տիրապետողներէն, և քաղաքականօրէն ենթարկուեցաւ այլազգի տիրապետութիւններու, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հոգևոր իշխանութեան պետերն ալ ենթարկուեցան այլազգի տիրապետողներու կամքին և հաստատութեան: Ըսենք մէկ խօսքով թէ իրերը այսպէս ընթացան մինչև որ հայութեան երկու որոշ հատուածները, քաղաքականօրէն հաստատուն պայմաններու ենթարկուեցան. նախ Ռուսիոյ մէջ, ժերմ դարու առաջին կիսուն, կովկաս անցաւ Զարեհու տիրապետութեան ներքև, և էջմիածին, Հայց. եկեղեցւոյ նուիրապետութեան Մայր-Աթոռը, Պօլսոմէնիով զօռած կանոններու համեմատ ենթարկուեցաւ ռուս կայսրութեան պետական կարգադրութեանց. իսկ Թիւրքիոյ մէջ, զարձեալ նոյն շրջանին, Ազգային Սահմանադրութեամբ, Թիւրքիոյ Հայոց եկեղեցական գործերու վարչութիւնը ենթարկուեցաւ թիւրք պետութեան կարգադրութեանց:

Ինչպէս որ կը տեսնուի, պատմական իրողութիւնը սա է. երբ Ռուսիոյ մէջ Զարականութիւնը ջնջուեցաւ և Բանուորապետութիւն հաստատուեցաւ ասոր տեղ, Ռուսիոյ Հայութիւնը պետութիւն չունէր, հլու հպատակ ժողովուրդ մըն էր ռուս դրօշին ներքև և Ռուս պետութեան կողմէ տրուած կանոնադրութեամբ մը (Պօլսոմէնիէ) մը կը վարէր իր եկեղեցական և կրթական գործերը: Նոյնպէս Թիւրքիոյ Հայութիւնը «բայա» մըն էր օսմանեան դրօշին տակ, և իր եկեղեցական ու կրթական գործերը կը կառավարէր օսմանեան պետութեան կողմէ վաւերացուած սահմանադրութեամբ մը:

(*) G. Schlumberger, L'Épopée Byzantine, Jean Trimicès, Nouvelle Edition, Paris, 1924, P. 28-29:

Թէ՛ Պօլսթէնիա և թէ՛ Ազգային սահմանադրութիւն քաղաքական ոչ մէկ բառ կամ միտք կը պարունակեն որ կարելի ըլլայ ըսել Հայ ժողովուրդը եթէ ոչ պետական, նոյն իսկ պետականի պիտակ մը ունեցած ըլլայ՝ արդարացնելու համար պետութեան և եկեղեցիի բաժանման դադափարին և խօսքին սխալ կիրարկումը, և այդ սխալ հիման վրայ եղած բոլոր արտայայտութիւններն ու գործերը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և անոր հոգևոր իշխանութեան մասին:

Հայութիւնը դարերէ ի վեր իր քաղաքական կազմակերպութիւնը կամ պետութիւնը և պետականութիւնը կորսնցուցած և ի սփիւռս աշխարհի ցրուած ժողովուրդ մըն է եղած, որու միութեան միակ կապն է իր Մայրենի եկեղեցին, իր Լեզուն ու Գիրքը: Եւ հետեւաբար, ուղղակի մեր ժամանակներուն վրայ խօսելով, դիտել կուտանք որ երբ Պետութեան և եկեղեցիի կամ Քաղաքականութեան ու Կրօնի բաժանում, և այլն կ'ըսուի, ասիկա ամէնէն աւելի կը պատշաճի Թիւրքիոյ, ուր իրապէս Պետութեան և Կրօնքի եթէ ոչ նոյնութեան գոնէ միութեան դադափարը, իր վաղեմի ըմբռնումով, կը տիրապետէր: Այնպէս որ նոյն իսկ Ռուսիոյ համար դժուար է պատմականօրէն գործածել միևնոյն բացատրութիւնը, սրովհետեւ Ռուս եկեղեցին չէ որ ուղղութիւն կուտար պետութեան, հակառակ այն իրողութեան որ Ռուս եկեղեցին պետական էր, և ընդհակառակն Ռուս Պետութիւնն էր որ կը խառնուէր Ռուս եկեղեցւոյ վարչական գործերուն և ուղղութիւն կուտար ատենց:

Պատմական իրողութեանց այս լոյսերուն տակ շիտակ չէ ուրեմն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վերաբերութեամբ գործածել Պետութիւն և եկեղեցի, և ասոնց բաժանումը, և ասոնց նման բացատրութիւններ, որոնք կրկնուելով և շեշտուելով շիտակ կը կարծուին, և կը մոլորեցնեն ժողովուրդին միտքը, եւ պատճառ կ'ըլլան սխալներու և միասններու:

Պետութիւն և եկեղեցի, ասոնց միութիւնը և բաժանումը Հռոմի եկեղեցւոյն յատուկ է մասնաւորաբար, և բոլորովին օտար բան մը, նոյն իսկ Հայց. եկեղեցւոյ նախկին շրջաններուն, թող մեզի ժամանակակից շրջանը, ուր ի զուր կը շռայլուին Պետութեան և եկեղեցիին, Կրօնքին և Քաղաքականութեան բաժանման անունով փայլուն և ձրի խօսքեր:

Յաջորդ յօդուածով պիտի բացատրենք եկեղեցիի պետականացման ծագումը և Պետութեան ու եկեղեցիի բաժանման խնդիրը Հռոմի եկեղեցւոյն մէջ:

ԴԱՍԵՐ ԱԻԵՏԱՐԱՆԷՆ

ԱՆԻՐԱԻ ՄԱՄՈՆԱՆ

Մարդկութեան տնտեսական և բարոյական կեանքին յաւիտենական խնդիրներուն թերեւս ամէնէն գլխաւորն է դրամը։ Ասիկա այնքան իրական երեւոյթ մըն է մարդկային ըմբռնումներու մէջ որ նոյն իսկ պատերազմներուն և աշխարհակալութիւններուն ալ հիմը դրամ եղած է այժմ։

Ի՞նչ է Աւետարանին պատգամը այս մասին։

Սիմէոն ընթերցողներէն մին այս խնդիրը հետեւեալ կերպով կը դնէ մեր առջեւ. — « Անիրաւ մամոնայէն ձեզի բաշկամներ ըէ՛ք » (Ղկա. ԺԶ. 9)։ Ի՞նչ է աղիւծ խաղան իմաստը այս խօսքին. վստմիկ շահեր՝ կարգաւոր մայր գլխոյն մէջ բռնած առակը, կը նշանակեն քէ անաղաւթ միջոցներով ձեռք բերուած մամոնան եթէ բաշկամներ չանելու խաղացոյցի, եմբական մեղապարս պիտի չմամառուին։

Աւետարանի մէջ շատ պարզ է խնդիրը։

Ամէնէն յառաջ մատնումս բառին իմաստը պէտք է ճշգրտել. — ինչ որ մենք հիմայ կը հասկնանք հարստութիւն բառով, Աւետարաններու գրութեան չիջանին ալ միեւնոյն բանը կը հասկընային մարդիկ մատնումս բառով (արամերէն)։

Յիսուս Քրիստոս այդ պատգամը տրուաւ, Անիրաւ Տնտեսին առակը խօսելէ ետքը. և ըսել ուղեց, թէ մարդիկ դրամը, հարստութիւնը հաւատարմութեամբ պիտի վաստակին և պիտի գործածեն։ Հետեւաբար ամօթ չէ գրամի համար աշխատիլը, հերիք է որ մարդ մը, կամ ընկերութիւն մը, նոյն իսկ պետութիւն մը, իր խելքով և արդար միջոցներով վաստակի զայն։ Մեղք չէ հարստանալը, եթէ մարդ գործածէ զայն նոյնքան հաւատարմութեամբ։

Աւետարանին սկզբունքը լաւ ըմբռնելու համար պարզապէս խնդիրներու մասին պէտք է ուշադրութիւն ընել երեք կէտերու.

Ա. — Քրիստոնեայ մարդը իր բարոյական և ֆիզիքական ոյժերուն հաւատարմով պիտի ըլլայ աշխատութեան մէջ։ Բրնութեան օրէնքն է ասիկա։ Մարդ չի կըր-

նար երկու տէրերու միանգամայն ծառայել։ Ասիկա անբնական է։ Աստուած և մամոնա հաւասար կերպով չեն կրնար սիրոյ և պաշտամունքի առարկայ ըլլալ։ Փըրկիչը՝ դիտեցէք կ'ըսէ երկինքին թռչունները, ապրելու բնական մեթոտ մը ունին և հաւատարմ են ատոր. նայեցէք կ'ըսէ գաւաթի վայրի ծաղիկներուն. Սողոմոն, հրէութեան ամէնէն վեհաշուք թագաւորը, իր բոլոր փառքերուն մէջ չի կրցաւ հագուել ծաղիկի մը պերճանքը (կարգաւ Մտթ. 2. 22-34)։

Բ. — Երկու հարուստներուն առակը և օրինակը պերճախօս է ինքնին՝ Աւետարանի պատգամը գործնականապէս բացատրելու համար դրամական խնդիրներու մէջ։

Առաջինը իր տան արտաքին դրան առջեւ ծնգած ծիւրած աղքատ Ղազարոսը արհամարհող հարուստն է, որ հարաւայած է՝ ո՛վ գիտէ ինչ կերպով, իր անձին համար միայն. կ'ուտէ, կը խմէ, չքեղ կը հագուի, բայց իր աչքին առջեւ պարզօրոյ աղքատութիւնն ու թշուառութիւնը չտեսնելու կը զարնէ։ Մինչ այդ հարուստը պէտք էր գիտնար իր հարստութեամբ (անիրաւ մամոնայով) բարեկամներ չահել։ Այս հարուստին առակը կցուած է Անիրաւ Տնտեսի առակին (կարգաւ Ղուկասու ԺԶ. ր. 19-31)։

Երկրորդ հարուստին առակը, դարձեալ Ղուկասու մէջ (ԺԲ. 13-31), աւելի ազդու է։ Հոգատէր հարուստ մըն է ան. այսինքն մշակներու աշխատանքով հարստացած մէկը, որուն ամբարները լեցունք են արգէն, և զանոնք ոչ կը ծախէ, ոչ ալ չքաւորներուն կուտայ, և ոչ իսկ իր մշակներուն, որոնք անշուշտ ամէնէն յառաջ և ամէնէն աւելի իրաւունք ունեն լաւ վարձատրուելու։ Հարուստը այնպէս կը կարծէ որ ինքը իր կեանքին ալ տէրն է. և երբ իր ամբարները ընդարձակելու վրայ կը մտածէ՝ նոր առատ հունձքերն ալ հիներուն վրայ աւելցնելու համար, մահը կուգայ և նոյն դիշերուն երազներուն մէջ կ'անշուշտցնէ զինքը։

Գ. — Յուզիչ օրինակ մը կը գտնենք Անանիայի և Սափիրայի պատմութեան մէջ։ Առաքեալներու կազմակերպած առաջին և կեղեցիկ կատարելապէս ընկերվարական էր. ամէն բան հասարակաց և ամէնուն համար հաւասար։ Անանիա ուղեց մտնել

այս նոր ընկերութեան մէջ, բայց խորելով իր ծախած արտին դրամէն. սակայն խորհախոթութիւնը երեւան եկաւ, և մահով պատժուեցաւ թէ՛ ինքն Անանիա և թէ՛ իր կիներ Սափիրա՝ իր սուտ վկայութեան համար (կարդալ Գործք Ե. 1-11):

Աւետարանական այս բոլոր առակներով ու օրինակներով կ'ապացուցուի թէ հարստութիւնը պէտք է շահուի ոչ միայն արդար վաստակով, այլ և պէտք է դորձածուի արդարութեամբ՝ մարդկային կեանքին տառապանքներուն և թշուառութիւններուն դէմ:

Նորութիւն մը չէ անշուշտ երբ խնամքով դիտել տանք անգամ մըն ալ թէ դրամը, հարստութիւնը մարդկային կեանքի համար նպատակ մը չէ, այլ միջոց մը կեանքին օրինաւոր պէտքերը հոգալու համար:

Ոսկերեան ու ժգին կը չեղան հարստութիւնը քրիստոնէական իմաստով դորձակու պէտքը: Եթէ Աւետարանին ըսկզբունքը դրամի, հարստութեան շուրջ դորձադուրէր քրիստոնէայ աշխարհի մէջ, ո՛չ անտեսական արիւնճուշտ պատերազմներ տեղի պիտի ունենային, ո՛չ ալ «պօլ-չեփիզմ»ի պէս ընկերային դրութիւններ պիտի ստեղծուէին: Ինչպէս անհատական, նոյնպէս ընկերային կեանքին մէջ հարստութեան (մամոնայի) սխալ հասկըցողութիւնը, սխալ վաստակուիլը, սխալ կիրարկումը, յերեւան բերած են արծաթափրօքիւն, ազատութիւն, գծաքիւն, զոդութիւն, բշտատութիւն, ապրանքիւն, և այլն նման բարոյական վտանգաւոր հիւանդութիւններ, որոնցմէ կը տառապի մարդկութիւնը իր բոլոր էութեամբ:

Անարդար միջոցներով ձեռք բերուած մամոնայով բարեկամներ շահելու փրկիստփայլութիւնը ո՛չ միայն ողջմիտ չէ, այլ և հակառակ է Աւետարանին:

Անիրաւ Տնտեսի առակին մէջ չեղտուած սկզբունքը բոլորովին տարբեր է: Աւետարանը կ'ըսէ. դրամական խնդիրներու մէջ անբասիր եղիք: Եթէ մամոնային հաւատարիմ չէք կրնար ըլլալ, ինչպէս կրնաք ուրեմն հաւատարիմ ըլլալ ձեզի քաղաքացիական, որ ինքնին դե-

բազոյն հարստութիւն մըն է անկողողպտելի:

Կ'արժէ չեղտել թէ Աւետարանին եւ քրիստոնէական զեղադիտութիւնը (կրիստոս) դրամական խնդիրներու մէջ, չառ պարզ է և կատարելապէս մարդասիրական: Հարստութիւնը կեանքին օրինաւոր պէտքերը հոգալու միջոց մըն է, հետեւաբար ան պէտք է բաշխուի և ծաւալի ընկերութեան մէջ, և ոչ թէ դորձածուի և վատնուի պերճանքի, շոտիւթիւններու և զեխութիւններու մէջ, և ևս կամ անշահ և անտոկոս պահուի վարչամակի մէջ ծրարուած և թաղուած հողին մէջ:

Այս սկզբունքը գործադրեց Ամերիկացի նշանաւոր հարուստ մը, հանգուցեալ Քլիվլենտ Տաճ, որ ծանօթ անուն մըն է Հայոց ալ իբրեւ զանձապետը Նիյր Իսր Բըլիփի:

Այս հարուստը պղնձի հանք ունէր, և Ամերիկա Մեծ Պատերազմին պէտք ունէր պղնձի. հետեւաբար Ամերիկեան կառավարութիւնը Տաճէն գնեց իրեն պէտք եղած պղինձը՝ զինն ալ նշանակելով իր կողմէն: Տաճ չափազանց դառաւ իր պղինձին տրուած գինը, և հետեւաբար այդ չափազանց գինէն գոյացած բոլոր շահը, իր մահները չարաստեղծութեամբ, մինչև իր յետին բնիքը նուիրեց Նիյր Իսր Բըլիփի...:

Անիրաւ մամոնային լուսազոյնս գործածութեան ամէնէն աւելի ցնցիչ և ամէնէն աւելի քրիստոնէական մեկնութիւնը եղաւ տսիկա սա մեր ժամանակներու մէջ:

Ո՛րչափ կենսական պէտքեր փառաւորապէս պիտի հոգացուէին, նոյն իսկ մեր Զախմախտուած հայութեան մէջ, եթէ բոլոր հայ հարուստներ հաշուեյարդարութեան մը ենթարկէին իրենց շահերը Ամերիկացի հարուստին պէս...:

Բ. Ե.

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

ԱՅՆՔԵԱՐԻՄ ԳԻՒՂԻ ՀԱՅՈՑ

ՎԱՆՔԸ ՈՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ք.

4. — Այնքեարիմի Հայոց վանքին ու եկեղեցւոյն նմախօսական բնութիւններ:

Սոյն վանքին ու եկեղեցւոյն նկատմամբ կատարուած հնախօսական քննութիւնները պիտի յիշատակենք. — Ա. — 1854ին, Գերմանացի Թոպլէր գիտնականը անձամբ կատարած է այդ վանքին աւերակաց ուսումնասիրութիւնը և սա եզրակացութեան եկած է թէ այդ աւերակները նշաններ ցոյց տուած են հետաւոր հնութեան մը, մինչև երգ կամ նոյն իսկ Գրգ դար. իր խօսքերն են. « Պատերը խիստ թանձր են, և ցարդ անփնաս մնացած կամարները՝ շատ հաստատուն: Պատերը՝ այնչափ հաստատուն են որ կարելի է ըսել թէ անոնք տասնեակնոց դարեր կարողացած են տոկալ և զերծ մնալ փլուզումէ: Չափեցի անկիւնաքար մը՝ որ ունէր երկու մէթր երկարութիւն, վաթսուն սանթիմէթր բարձրութիւն և նոյնքան թանձրութիւն:

Աւանդութիւնը՝ այս հաստատութիւններուն համար ընտրած է խիստ սեղանաձեղ տափայր մը՝ որ թոյլ չկրնար տալ միևնոյն հաւասարութիւնը ունեցող գետնի մը վրայ հաստատել մեծ շէնք մը: Մենք հոն ճշգրտիւ չգտանք երկյարկանի շէնքի մը զոյութիւնը: Գուարէսմիոս՝ լատին կրօնաւոր մը նոյն վանքը կը նկատէ երկու մասի բաժնուած շինութիւն մը. կարելի է եզրակացնել թէ կային հոն ստորնայարկ շէնք մը, դէպի հիւսիս, և վերնայարկ շինուածք մը, դէպի հարաւ, մին միւսին հետեւ խիստ զանազան հաւասարութեամբ, այնպէս որ՝ ստորնայարկ եկեղեցիէն վերնայարկ եկեղեցին կրնային ելնել սանդուխտի մը միջոցաւ: (Séu Topographie Von Jérusalem. Հոր. Բ. Պերլին, 1854. էջ 355-356):

Բ. — Երբ, 1861ին, նոյն վանքին ու եկեղեցւոյն գետնը կատարելապէս մաք-

րուած էր, և ստորնայարկը նորոգուած. Անգլիացի Գոնտէր և Քիչնէր անոնց մասին հետեւեալ տեղեկագիրը ներկայացուցին. «Այն Սիբրի Մարիամ բնուած աղբիւրին արեւմուտքը, հարաւային բլուրին վերայ, և ուսական նորաշէն հիւրանոցին խիստ մօտիկ, լատինք՝ 1861ին, աւերակներ գտած են, երբ կը շինէին Զաքարիայի գիւղական տան նոր մատուոյ: Գետնը մաքրուած էր 15-20 ոտք խորութեամբ և գտած են հին եկեղեցւոյն ստորին յարկը, Յովհաննէս Բոլոնրի յիշատակութեան համաձայն. վանքի նոյն ուխտաւոր ուղեգիրն էր որ 1422ին, կը զրէր թէ Այն Քեարիմի վանքը ունէր ստորերկրայ մատու մը և վերնայարկ եկեղեցի մը. Զօն ցոյց կը արուի այն վէմը, որ մոմի պէս կակուղնալով, պատուարեց փոքրիկն Յովհաննէս Մկրտիչ, Հերովդէսի զինուորներու հալածանքէն: Այս մատուռն զուրս, դէպի հարաւ, կը տեսնուին կործանուած կամարներ և կոնքեր (arcueu), հին վանքի մը մնացորդը: Պատերը լաւ շինուած են եզերքները տաշուած կմբաւոր քարերով (bossage) են: Արեւմուտքէն կարելի է մտնել բակի մը մէջ, ուր միակտուր սիւնի մը վրայ, կը բարձրանայ քարէ կամարի հատուածը (segment) ցած սրածայրով. ասիկա կամարի մը մնացորդն է, և միւս մասը փլած: Քանի մը քարեր չեղակի քանդակուած են, բայց անոնց վրայ չեն տեսնուիր որմազրի նշանները:

Բակին հիւսիսային կողմի ճեմիլիքէն, նեղ աստիճան մը կը տանի վերև յիշատակուած վերնայարկ եկեղեցին, որուն պատեւուն վարի մասը միայն մնացած է, կողակը և սեղանը կարելի է գծել: Եկեղեցիին ներսի կողմը, յանցելումն, կրճակով (stue) ձեւորուած էր և կային որմանկարներ: Կճածեփին վրայ կը նշմարուին շատ մը որմազրիներ (graffito) և քարի մը վրայ կոշտօրէն քանդակուած է քահանայապետին եփուտը (éphod) կամ վակասը. այս քանդակը շինուած է անտարակոյս համաձայն աւանդութեան մը՝ որ անճշգրէն կ'ենթադրէ թէ Զաքարիան քահանայապետ մ'էր: Կողակին հարաւային կողմը կը գտնուի աւազանը: Յետոյ մատուռին կողմը, դարձեալ դէպի հարաւ, կը տեսնուին խուցերու և ստալճաններու հետքեր:

Այս աւերակները մասամբ մը ծածկուած էին դեռնին տակը մրգատտանի մը՝ որ երբեմն կը ծածկէր Բոլոր այս տեղերը, ուր գտնուած են մաստուրը, խուցերը և ուրիշ շէնքերը: Քարէ յիշատակարանաց պակասը ցոյց կուտայ թէ այս վանքին շինութիւնը ժ՛հ. դարու չի վերաբերիր և թէ խաչակիրներու ժամանակ շինուած չէ ան: Այս տեղ կան երկու ազրիւրներ ք.: (Տե՛ս *Survey of W. Palestine, Mémoires III, Londres, 1883, էջ 60-61*):

5. — Նոյն եկեղեցւոյն առանձնաշարժութիւններն:

Պաղեստինագետ Մէյսթէրմէն՝ իր վերագոյն յիշատակուած երկասիրութեան մէջ, նկատի կ'առնու թէ բոլոր այցելութիւն եկեղեցիէն աւելի ուշադրութիւն դարձուցած են վանքին աւերակներուն. ան կը յարէ թէ եկեղեցին կը ներկայացնէ յատկանշական և հրահանգիչ քանի մը առանձնաշարժութիւններ, որ կը թուի թէ խուսափած են նոյն այցելուներու ուշադրութենէն. իր բացատրութիւններն կը գնենք հոս նոյնութեամբ. Վանքը շինուած է խոշոր քարերով, որոց ուշադրութիւն դարձուցած են բոլոր ուղեգիրները. բայց եկեղեցիին սնորքը պէտք է դիտել աւելի ուշադրութեամբ: Հիւսիսային արեւելեան կողմը. անկիւնաքարի մը չափն է $1\frac{1}{2}$ մէթր երկարութիւն, 1 մէթր բարձրութիւն և 1,15 լայնութիւն և 5,000 քիլոկրամ ծանրութիւն. ստոյղ է որ անոր շուրջի քարերը այնքան մեծ չեն, բայց դարձեալ խոշոր քարեր են: Ներսի կողմը, կողակը պահած է չորս վիմաշարքեր, իւրաքանչիւրը 65 սանթիմէթր բարձրութեամբ և ոմանք ալ մէկ մէթրէ աւելի երկարութեամբ: Քարերը լաւ շարուած են և կցուածքները ա՛յնպէս կատարեալ են որ կարելի կ'ըլլայ բաղդատել զանոնք Հռոմէական ա՛յս կերպ կառուցուածքներու հետ:

Կողակին մենախուցներէ (retrait) երեօն միւշին վրայ քանդակուած է քահանայապետին եփուտը, զոր արդէն ծանօթադրւած են Անգղիացի քննիչները: Աւելցնենք թէ ինչ որ զիտողութեան արժանի է, սա է թէ այս փոքրիկ քանդակը առաջին անգամ կ՛աւելնէ ծեփուած վիճակի մէջ զըտնուած է. ինչպէս նաև կողակին մնացեալ

մասերը. և այս կ՛հակը ծածկուած էր ներկարներով: Արդ այս նկարները, պէտք է դիտել որ ամէնէն ուշ, ժ՛հ. դարուն շինուած են, ինչ որ աւելի կը բարձրացնէ եփուտը ցոյց տուող քանդակին հնութիւնը: Եփուտը՝ հին քրիստոնէից կարծիքին համաձայն, կը վերաբերէր Զաքարիային: Յիշատակուած որմադրերն քանդակուած են քարի վրայ: Կողակին մէջ կը տեսնուին հայկական, յունական և լատինական հին խաչերու զծագրութիւններ, ամենքն ալ գտնուած են նկարներով զարդարուած կրճակին տակ: Եկեղեցւոյն կողմնակի պատերուն վրայ, կը նշմարուին իրարու վրայ եղած երկու ձեփեր, երկուքն ալ կը կրեն գունաւոր հեռքեր. երկրորդը յայտնապէս զարդարուած է սրբոց պատկերներով: Սեղանին զբաւած տեղը շատ աւելի զբաղան հնութեան մը նկարագիրը կ'ընծայէ: Սեղանին հիմը, որ դեռ կը տեսնուի, 1,50 մէթր երկարութեամբ, 1 մէթր լայնութեամբ և 50 սանթիմէթր թանձրութեամբ կրային միակտուր քար մըն է: Այս քարին վարի մասը սկիզբէն հողին մէջ մըտած է. ահա թէ ինչպէս. սեղանը անընդմիջաբար կառուցուած է բարձրութեանը վրայ՝ այն երեք աստիճաններուն՝ որ կը տանին գէպի կողակը: Վերի աստիճանը զրեթէ երկու մէթր երկարութեամբ փորուած է սեղանին հիմը կազմող քարին մէջ, այնպէս որ՝ սեղանին առջև 30 սանթիմէթր լայնութեամբ տեղ մը միայն կը մնայ: Ուրեմն յայտնի է թէ՛ սեղանը իր նախնական տեղը կը զբաւէր, և պատարագիչը սեղանին ետեւը կը կենար, երեսը գէպի ժողովուրդը դարձուցած:

Առաքիլական հրամանգներու համաձայն, եկեղեցիները գէպի Արեւելք կառուցանելու սովորութիւնը երգ. դարուն սկսած է. քահանան կը պատարագէ սեղանին առջև, նայելով գէպի Արեւելք և քամակը դարձընելով ժողովուրդին: Սակայն նախապէս շինուած եկեղեցիներուն մէջ, ընդհանրապէս սեղանը կը պահէր իր նախնական տեղը, մինչև մատարան կամ եկեղեցիին քանդումը կամ նորոգութիւնը, նոյն խակ, մինչև ժ՛հ. դար, յանցելումն, կը տեսնուի որ սեղանը կը հաստատուէր կողակին առջև, յարմարցնելով այնպէս, որ քահանան կարենար սեղանին ետեւը կենալ, գէմքը դար-

ձրններով հաւատացեալներուն: Բայց այս պարագան կանոնէն չեղում մըն էր, և չի գտնուիր ո՛ր և է օրինակ մը՝ որով կարելի ըլլայ հաստատել թէ մի գարուն, Պաղեստինի մէջ, այս հին սովորութիւնը նորոգուած է:

Իրականքնաւ թէ Մեծացուցիւ եկեղեցին ճշգիւ Արեւելք չի նայիր: Իր առանցքը կը կազմէ մագնիսային հիւսիսով 138 աստիճաններու անկիւն մը. այսինքն թէ նոյն եկեղեցին կը նայի հիւսիսային արեւմուտքէն հարաւային արեւելք: Որովհետեւ եկեղեցւոյ սնարքը լերան կոթնած է. դուռնէ առարկուի թէ արեւը իր ծագումէն շատ վերջը միայն այստեղ կ'երևի, երբ աչքը արդէն կը տեսնէ որ արեւը արդէն շատ հակած է դէպի միջօրէն, որով կարելի է բացատրել թէ ինչո՞ւ եկեղեցին դէպի արեւելք ուղղուած է: Այս խորհրդածութիւնը ատուելու կ'ունենար իւր արմէքը և թոյլ պիտի շատար պնդելու եկեղեցւոյն դէպի Արեւելք հակելու (orientation) պարագայի մասին, եթէ սեղանը ունենար աստիճանական կանոններով պարտադրած զիւրքը: Բայց իրաւամբ, վասն զի պատարագիչը երեսը դէպի հիւսիսային արեւմուտք դարձնելուն պատճառաւ, պէտք է եզրակացունել թէ եկեղեցին շինողները դէպի Արեւելք նայելու ո՛ր և է օրէնք չէին գիտեր, և ուրիշ մտադրադու չեն ունեցած, այլ միայն եկեղեցին կառուցանել իրենց բարեպաշտութեան թելադրած ծրագրին և տեղւոյն արամադրութեան պահանջմանց համաձայն:

Վերջին նկատողութիւն մըն ալ. սեղանին ձախը, կողակին կողմը, կայնեղ դուռ մը, որուն սեմը հողէն վեր է 30 սանթիմէթը և կը տանի քառակուսի, բայց անկանոն սենեակ մը, գրեթէ երկու մէթրոց: Ամբողջ վարի մասը փորուած է ժայռին մէջ, 1—2 մէթր բարձրութեամբ: Այս սենեակը միակն է իր տեսակին մէջ. և ո՛ր և է եկեղեցիի մէջ, նման շինուածքի մը չենք հանդիպիր: Ինչո՞ւ համար այս փոքրիկ սենեակը խնամքով մը կապուած է կողակին հետ: Արդեօք Զաքարիայի տան կը վերաբերի. և այս սենեակը՝ իր ժայռոտ մասովն արդեօք եղիսարիթի հինգ ամբուան առանձնութեան բնակարանն էր. ուրիշ ի՞նչ յիշատակ կրնար ներկայացնել այն քրիստոնէից, որ կառուցին այս եկեղեցին:

Անողուտ պիտի ըլլար՝ այս մասին կարծիք մը յայտնել, վասն զի ուղեգիրները ծանօթագրութիւն մը չեն հաղորդած մեզ: (Տե՛ս «La Patrie de Sainte Jean Baptiste», էջ 172-175):

6.— Այնքաւ քիչ չափով վանքին ու եկեղեցւոյն Ազգ. յիշատակաւորներ:

Այնքաւ քիչ Մ. Կարապետի վանքին հիմնարկութեան ծագման մասին պատմութիւնը արձանագրութիւն մը չունի. միայն՝ Անաստաս հայ վարդապետը՝ իր Մ. Տեղեաց ցուցակին մէջ, «Մամիկոնեանց վանքն որ յանուն Մ. Կարապետին» խորագրով կը յիշէ երկու վանքեր, մին՝ քաղաքէն դուրս, որ «լեռնակողման» Հայոց վանքն է, միւսը՝ Սիօնի մէջ: Մամիկոնեանք՝ քանի որ Տարօնոյ Մ. Կարապետ վանքին հովանաւորը եղած են, անտարակոյս պիտի փափաքէին Մ. Կարապետի ծրնրնդավայրին՝ Այնքաւ քիչ մէջ, կառուցանել իշխանավայել յիշատակարան մը: Հայք՝ մինչև Խաչակրաց ժամանակ, Մամիկոնեանց սոյն վանքին խաղաղ կերպով տիրացած էին և ո՛չ ոք զիրենք անհանգիստ կ'ընէր: Սալաէտինի երուսաղէմի գրաւումէն յետոյ է որ նոյն տեղւոյն վրայ կը ծագին սեփականութեան խնդիրներ: Սալաէտին՝ Պաղեստինի շրջականները, իրեն հետ պատերազմող յաղթականներուն շնորհած էր հողեր, որոց մէջ կը գտնուէին վանքեր և եկեղեցիներ: Սալաէտինի հոգային այդ ապարդեւները՝ հին և նոր սեփականատէրերուն միջև խնդիրներ երևան բերին և պաշտօնական դիմումներու դուռ բացին (Տե՛ս «Meistermann», la «Terre Saintes», 1925, էջ 33): Այդ կարգի հողերէն կը կարծուէին Հայոց լեռնակողման վանքի սեփականութիւնները և այդ պատճառաւ նեղութեանց կ'ենթարկուէին տեղւոյն վանականները: Մ. Աթոռիս գլխաւական թըղթոց մէջ կայն եղիպտոսի Սուլթան Մէլէք Սալիհի (1240—1250) մէկ հրովարտակը, որով կը թոյլատրուի հայ վանականաց, համաձայն արքունական հին հրամանագրերու, տիրանալ նոյն վանքին և տեղի շտալ առնձգութեանց, և կ'արգելու գրացիներուն անիրաւ բռնաբացքը: (Տե՛ս Ժմնկղրկն. Պատմ. Երազմ. ի, Հատ. Ա. էջ 184): Բայց կ'երևի թէ շատ քիչ ժամանակի համար, սոցուտ մը ունեցաւ այս բարձրագոյն հը-

բամանք. վասն զի, ինչպէս տեսանք ուխտաւոր ուզեցիրներու մանրամասն ծանօթագրութենէն, զրացիները շարունակած են իրենց ապօրէն պահանջները, վանքն ու եկեղեցին քանդելու, անբնակելի դարձրելու իրենց բոլոր յարձակումները: Հայ Միաբանութիւնը ամէն գնով կը տոկար սակայն, և կը շարունակէր իր աշխատանքը. այնպէս կը տեսնուի որ տրուած նեղութիւններուն հակառակ, անխափան կը կատարուէին ժամասացութիւնք, զրչագրական և զրական զրազումներ, ինչպէս ցոյց կուտան յիշատակարանք. մեր այս տեսութեան ի վկայութիւն, հոս կը գնենք նոյն հատակոտոր յիշատակարանաց օրինակները: Այսպէս, Յովնանեկա արեղայ մը. 1386 թուին, ձեռագիր մը կը նուիրէ Էլեանակոզման վանքին. «... յիշեցիք զվերջին զսացաւդ սորայ զովանեկա արեղայ, որ զգիրս գեցիք ի սեռ Գրիգորի որ ի Սսե. և դարձեալ տուի ի շնոնակոզմն ի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց ի բռնին Պէն» (Ձեռ. Թ. 89): Դարձեալ նոյն ձեռագրին մէջ, ուրիշ գրիչ մը, Սեփանոս, 1390ին, կը գրէ. «Գրեցաւ սակաւ զիրս ի հոշակաւոր անապաս շնոնակոզման, որ յանուն Սր. Յովհաննէս Կարապետին, ՊԹ, Յուշիս Ժ. ձեռամբ Սեփանեկոսի... Սր. Երուսաղեմի Գրիգոր Մըսրբոյն»: Այս Ստեփանոս Սեբաստացին է որ 1390ին, նոյն վանքին մէջ, կ'ընդօրինակէ «Մաշտոց» մը. «Գրեցաւ սակաւ զիրս ի հոշակաւոր անապաս շնոնակոզման որ յանուն Ս. Յովնանեկա Կարապետին ի բռնին ՊԹ ձեռամբ Սեփանեկոսի, յեպիսկոպոստեան Ս. Երուսաղեմի սեռ Գրիգորի Մըսրբոյն», (Թ. 661): Դարձեալ նոյն գրիչն, 1392ին, «... Ողորմեա Քս. և միաբան եղբարցս շնոնակոզման կրանաւորացս և զորմաւորացս սո հասարակ. ի քով. ՊԹ, կազմեցաւ ձեռամբ անարժան Սեփանեկոսի. (Թ. 271), «Սաղմոսարան-ժամագրքի» մը, 1392 թուականաւ նոյն գրիչն մէկ յիշատակարանէն. «... ևս ևս ինձ ի սրեկ խոցելոյս և մեղօք խաւարելոյս քերական աշխատողի սորս ևս կազմողի Սեփանեկոսի ևս միաբան եղբարցս շնոնակոզման մեղաց քողութիւն խոցել... ի քով. ՊԹ կազմեցաւ Սաղմոսարան». (Թ. 271): Նոյն վանքին մէջ Մասրեկոս կրօնաւոր մը կը կազմէ Սարգիս Շնորհաւոր «Մեկ. Կաթողիկեայ թղթոց» գիրքը (Թ. 299) ու կը գրէ հետեւեալ ան-

թուական յիշատակարանք. «... զկազմող սորս զՄասրեկոս զյոզմանոյ սուսանուն կրանաւոր յիշեցիք յաղօրս ձեռ. սոյ կազմեցաւ սո յանապասիս ընդ հոշակաւ Սր. Կարապետին և Սր. Վիսիկ և Սր. Ածածնիս և Սր. Մերկոյիս...»: 1417-19ին կը յիշատակուի Լեոնակոզմեցի Աստուածատուր միակեց մը որ Պօղոս Գառնեցի Ս. Աթոռոյս առաջնորդին (յետոյ կաթողիկոս) հետ, խոշոր ծառքեցիք մը զընթեան նպատած է, «ևս ընդ նմին յիշեցիք զԱստուածատուր միակեցի զԼեոնակոզմեցի, որ ի ծախքն ազնական եղև...»: (Թ. 1): Ուրիշ մը, Յովնանեկա արեղայ, 1448ին, դարձեալ նոյն վանքին մէջ կը կազմէ «Յայտմաւորք» մը (Թ. 1822) և կը գրէ. «Կազմեցաւ այսմաւորս Լեոնակոզման» վանք Սր. Յովնանեկա ձեռամբ սուսանուն Յովնանեկա անուամբ արեղայի ի քովին ՊԹ. «... Կայ նաև յեպիսկոպոստեան Սր. Քաղաքի Երուսաղեմայ սեռ Մարտոպայ և սեռ Արքանաթին» ընդօրինակուած անթուական Գանձարանի մը յիշատակարանք, որ այլ ազգային Ս. Տեղեաց հետ, կը յիշատակուի նաև սուրբ շնոնակոզմը (Տեւ «Նօսարք Հայոց», էջ 19): Մերոպ և Աբրահամ եպիսկոպոսները Ս. Աթոռոյս զահակալ գտնուած են 1445-1461: Սր. Աթոռիս (Թ. 1662) ձեռագիրը ընդօրինակած են Ս. Հրեշտակապետաց վանքին մէջ, մին՝ Մանուէլ, 1466ին միւսն Սարգիս, 1469ին, Լեոնակոզման վանահայր Աբրահամ քահանայի համար. յիշատակարաններն են. «... գրեցաւ սո ի քովս Հայոց ԶԺԲ... ձեռամբ Մանուէլի ի խնդրոյ Արքանաթ ինչի հար վանից Սր. Յովնանեկա Մկրտչի Լեոնակոզման», «... ձեռամբ Սարգիս սպասաւորի Սր. Հրեշտակապետաց ի յիշատակ և ի վայելումն սրբաւոր կրօնաւորիս Աբրահամ արեղային, սպասաւոր Սր. Յովնանեկա Լեոնակոզման. քով. ԶԺԲ. մայիս ԺԵ.»: Ուրեմն յայտնի կ'ըլլայ թէ այս միջոցներուն Այնքեարիմի վանքին միաբանութիւնը ճնշումներու տակ ստիպուած է թողուլ վանքը, որ զրացիներուն քանդումներուն հետեանքով հեղհեղեղ սկսած է աւերիլ: Ինչպէս տեսանք, օտար ուզեցիրներ մինչև 1586 կը յիշատակեն վանքին կիսակործան պատերը և անոնց վրայ նշմարուած որմագրերն: Ս. Աթոռոյս վատակաւոր միաբաններէն Յովհաննէս եպս. Երուսա-

ղիմացի (Հաննէ, № 1733), կը գրէ թէ իր ժամանակ, նոյն վանքին պատերը միայն գոյութիւն ունէին. իր տողերն են « . . . էր սա փառաւոր վանք, և ունէր եկեղեցի գմբեթաշէն յոյժ գեղեցիկ ի ձեռս ազգիս Հայոց լեալ. որ և միաբանք իսկ բնակէին ի սմա. բայց ի չարութենէ . . . ի վաղ ժամանակաց երկու հարիւր ամառ յառաջ փախսն ի վանացն, և . . . աւերեալ զվանքն ի սպառ քակեցին, որոյ ևս որմունքն միայն պիտի երևին: Բայց զոյ մերձ եկեղեցւոյն դարպաս մի մեծ իբր պանդոկ, որ ասեմ թէ՛ գինեւան վանիցն . . . » (Պատմ. Երուսաղէմի, էջ 296): Հայ միաբանութեան ըստի պաշտօնական լքումէն յետոյ է որ լատինք՝ 1621ին, անյաջող փորձերով, ևս ապա, 1725ին, վերջնապէս՝ կը տիրանան նոյն տեղերուն՝ իսպառ ջնջելով հայկական յիշատակարանները որ կը գտնուէին վանքին աւերակաց մէջ (Ժմեկգրկն. Պատմ. Երուսաղէմի, Հար. Ա. էջ 304—5):

Ստեփանոս Սեբաստացի գրիչը, իր երկու յիշատակարանաց մէջ, ինչպէս վերև տեսանք, Այնքեարիմի վանքը կը կոչէ Հոյսկաւոր Անապոս և իրաւունք ունէր. վասն զի, համաձայն օտար ուղեգրաց ներկայացրութեան, զոր վերև տեսանք, արդարև նոյն վանքը հոյսկաւոր էր իր ճարտարապետական կառուցուածքով և ներքին գեղեցիկ որմանկարչութեամբ. ասն հիանալի և հոյակապ յիշատակարան մըն էր, որ կը վկայէր Մամիկոնեանց Նախարարութեան եկեղեցաշէն գործոց, որոց լրծորդուած էր գիւցազնական ոգին, որ հոյսկաւորը եղած էր, ինչպէս Մշոյ Ս. Կարապետին, նոյնպէս Այնքեարիմի Ս. Յովհաննէս Մկրտչի փառաշուք տաճարին:

ՄԿՐՏԻՉ ԵՊՍ. ԱՂԱԽՈՒՆԻ

Ս Ժ Ե Ն Ջ Ս Ը

Հորիզոնին վրայ կապոյտ՝ հուրէն քրքրուն, միայնակ,
Երկընցեր է ճինաւուրց ըստիմքս, էգ, անագին:
Բիւր տարիներ են անցեր. հակասագրին իր հըլու՝
Իր սեղմանկիւն շրթներով կ'պահէ անհուն առեղծուածն:

Իր ծընած օրը արդէն ապրող բոլոր բաներէն՝
Կը մընայ ի՛նքն միայն: Անցեալին մէջ հեռաւոր,
Դողալ կուտայ իր տարիս՝ երկբայամիտ խորհողին.
Ու պատմութեան ըստերն ի՛ր իսկ կ'ըսկսի ըսուերէն:

Բազմահոլով դարերու հոծ դէպին վրայ ծընրաղիր,
Արեւին դէմ անխրիտ ցըցելով կուրծք քաջալանց,
Առանց բնաւ վար առնելու արեւանունը գոռոց,

Կ'խօսի, կարծես կ'ըստաւ, պայծառութեամբ մ'հոգիի,
Հրամանի՝ վեր կանգնելու իր բաքերուն վրայ քառէ,
Ու, յամբալ, նորէն իր յաւերժութեան դառնալու:

Թրգմ. Թ. Ե. Գ., Գանիքէ

ALBERT SAMAIN

ԳՐԱԿԱՆ

Լ Ա Ս Ա Ր Թ Յ Ն

ՍՈԿՐԱՏԻ ՄԱՀԸ

(Շար. Սիոն, քի. 2 էջ 45)

- Բայց բա՛ւ է միայն մեռնիլ ծնելու համար վերստին,
 220 Ո՛հ, պէ՛տ է որ մեր հոգին ազատի սա զգայունքն,
 Եւ հիգով մ'աղքատհարէ իր մահացու կիրքերը.
 Թող մեր կեանքը վերջապէս երկարատեւ մահ մ'ըլլայ:
 Կեանքը արտերազմ, ու յաղթութիւն է մահը.
 Եւ երկիրը մեզ համար սեղան մըն է փառութեան,
 225 Ուր մա՛րդը մերկացա՛ծ զէն ու զարդէն զգայութեանց՝
 Աղտոտ ձորձն հարկ է որ կրա՛կը նետէ՝ սեմին մօտ,
 Հաշտարար բազնի մը վրայ չըմասուցած տակաւին
 Իր կեանքին ա՛յնքան անքիծ զօնը՝ անքիծ Աստուծոյն:
 Մէ՛կ զնացով պիտի երթան զերեզմանէն դէպ երկինք,
 230 Խառնուելու դիցազանց ու դից՝ հո՛ն ուր մահ չիկայ,
 Անո՛ց՝ օրոնք իրենց կարն կեանքին մէջ զգայազուտայ՝
 Նուանեցին նիւթն հրպառակ ընելով գայն ոգիին.
 Քալեցին ծէսերու՝ օրէնքներու լուծին տակ,
 Ներքին դատաւորի ձայնին միայն անտալով.
 235 Խուժանէն մեկուսացած՝ ուղիղ համբէն փայեցին,
 Լաւութիւն բըխող դի՛ց աղօթեցին պաշտումով.
 Ի սէր արդարութեան՝ հեմարտութեան չարչարուա՛ծ՝
 Երկընքի զաւակներուն ազատութիւնն ըստցան:
 Բայց անո՛նք որ սիրելով միսը հոգւոյն հաւասար՝
 240 Տրուանքն ու ոգին ուսայնեցին հոծութեամբ,
 Հոգին խառնակելով պիղծ պաղերովը մարմնին՝
 Լեղալի մը նըմա՛ն լիբբ հորձներու անձնասուր,
 Անո՛նք՝ եթէ երբեք չօղկէ աստուած մը իրենց՝
 Չեն դադրի ապրելէ իրենց մանէն իսկ յետոյ,
 245 Եւ անձամբ անձին կոթած այդ յանցաւոր կապերէն
 Անկասար այդ ուրուները չեն կրնար պրծիլ բնաւ.
 Նըման Արամէնին կախուած իր պիղծ տրգերէն՝

242. Լեղա, Տինգարի կիներ, որուն հետ, ըստ առասպելաց, խառնակեցաւ Արամազդ, կարապի մը կերպա-
 րանքն առնելով: 247. Արամէ, Իդմոնի աղջիկը, որ ասղնեզորութեան արուեստին մէջ Մինեռլա դիցունիին
 նախանձը շարժելով՝ մամուկի փոփոխելու պատիժը կրեց:

- Հոգիներն՝ իրենց մարմինն հետ խառն ի խուռն մածուած՝
 Զօ՛ւր փակեղ կը հզնի իր այն կապերն աղաքիչ,
 250 Որոնց սէ՛րը դեռ կ'ապրի իր զգայութեանց մէջ համակ,
 Մըսաբանց բազուկներով գիւնի կը գրկեն դեռ անոնք,
 Բիւր անգամ յիշեցնելով հիմեական զարե հանդոյցն,
 Եւ, իբրեւ նահիհներս՝ վրայ ծանրացած օդ մ'անւարժ՝
 Անոնց այդ բեռն անազ՝ արգելի մ'է դից մօտելու:
 255 Հեծեծող այդ ուրուներն՝ յածելով մէջ խաւարին՝
 Գիշերուան քոչուրն՝ հետ կը ջայլեն ողբաձայն,
 Կորողի՝ սափորի՝ շրմի շուրջ փառե ճանելով
 Ժանսածուս պատառներն իրենց ճաղճուկ այդ մարմինն,
 Կ'ամբընան որ դեռ կ'ապրին, եւ խոյս տալով իսկ յոյսէն,
 260 Որ պահուն անմեղութիւնը կը փակէ իր կապերն,
 Իրենց մուղ անձաններէն դուրս կը սրանան անըքուկ,
 Իբրեւ ոնրագործներ կը տիրանան գիշերին,
 Կը կեղծեն արիւններու վրայ զարթումը այգուն,
 Աղօս օղերեսոյք մը սրփռելով սարերուն,
 265 Պատելով մեր ոգիքն երազներով անոնի՝
 Սոսկ հիշեր կը բառնան անհաւանեռ խորերէն,
 Կամ, սրտս՝ մ'զերեզմանի մը փորին եզրը հոսած՝
 Արիւնոս ձեռներով ծածկած գլուխին վայրանակ՝
 Նախանձովն իրենց զոհին՝ իրենց ոնիրը կ'ողբան:
 270 Բայց երբեք ետ չեն դառնար բարիներու հոգիներն»:
 Ան լրուեց, ու Կերիս միայն լուրսիւնը խզեց,
 «Յա՛ւ լիցի որ երբեք թելամանեմ ես Յոյսը,
 Այն վե՛հ աստուածութիւնը որ նման է Սիրոյ՝
 Աչքերով փողածածուկ կը ճանի զմեզ բուն յոյսին,
 275 Բայց փանի՛ որ կը պանաս այս ափունքէն ինչպէս ան,
 Եւ, աւա՛ղ, վերջին խօսեցող անա կ'ուղղես դուն մեզի,
 Ո՛չ թէ վիճ պատճառելու, այլ սորվելու համար լոկ՝
 Ներէ որ պատասխանեմ եւ հարցումներ ընեմ մերք»:
 Սոկրատ փողցուրեամբ խոնարհեցուց իր դէմքը,
 280 Ու Կերիս այս բառերով հարցութեանց իմաստունն,
 «Ըսի՛ր, շրմէն անդին հոգին պէ՛տ է որ ապրի,
 Բայց հոգին եթէ ըստ մեզ ջահի մը յոյսն է միայն,
 Երբ այդ բոցն՝ ըստառէ ըզգայութեանց հիւրանիւթն
 Եւ այդ ջահը մարի, ի՛նչ կ'ըլլայ լոյսը անոր,
 285 Զի՞ մի որ նրբոյլ ու ջան միանգամայն կ'եղծանին,
 Ու ամէն ինչ մէկէն կը դառնայ ու՛յն գիշերուան,
 Կամ՝ եթէ զգայութեանց համար նոյն բանն է հոգին՝
 Ինչ որ է փնարին համար մեր դառնակած ձայնն իրմով,
 Ժամանակն երբ կամ որիւր փրկեցընեն փայլն անոր,
 290 Կամ անոր լարը խզուի մեր մասներուն տակ յանկարծ՝

- Կամ ջարդուած այդ քելերն օրհասական քնարին
 Մասդաւ պազուհի մ'իւ ոսկերով կոխոսէ,
 Ի՞նչ կ'ըլլայ հրնչիւնը ասուածային նուագներուն,
 Կը մեռնի՞ քնարին հետ, ու հոգին ալ՝ մաքմին հետ»:
- 295 Իմաստունք, զընենա՛ւ համար խորքն ա՛յդ խորհուրդին,
 Ի լուր այդ հարցման գեհնահայեաց՝ մըսախոհ՝
 Պատասխան կը փնտռէին, ու զայն չէին իսկ զսներ.
 Իրարու խօսելով՝ կը մոմուային մեղմաձայն.
 «Երբ քնարն այլ եւս չիկայ, ո՞ւր է անոր դաւն ուրեմն...»:
- 300 Ու Սոկրատէս ալ կարծես իր ոգիին կ'ըստատէ:
 Ծրնօճ յեցուցած իր ձեռքերէն մէկուն վրայ,
 Միւսովը Փեղոնի կը շօտափէր լուրջ հակասն,
 Ու փղոսկրեայ անոր վիզը շոյելով յաժուցիկ՝
 կը զգուէր՝ հարեանցի՝ անոր մագեր խաշեաւ.
- 305 Եւ յետո՛յ ջոկելով մի՛ն անոր երկայն վարսերէն՝
 Որ հկուն օղակներով կը կախուէին դէպի վար՝
 Անոնց ծոպքը ծածան կը ծփացնէր ծունկին վրայ,
 Կամ դեղձան կ'ողորէր հիւսն ըզբօսուցիկ մասներով,
 Խաղալով մը կը խօսէր, ասուածային իրեն ծեր մ՝
- 310 Որ կ'խառնէ իմաստութիւնը խնոյքի բաժակին:
 «Սիրելիք, հոգին չէ՛ անբսոյց լոյսն այն՝ որով
 Զգայութեանց ջահն ըզմեզ կ'ըլուսաւորէ երկրի վրայ,
 Այլ անմեռ այն ա՛յնն է, որ կը տեսնէ տխրօժ օրուան
 Ծիւնն՝ անուժն ու նըրագումն ու վերածնիլը կարգաւ,
- 315 Եւ առանց ընկերելու՝ իբր իրմէն դուրս կ'ըզգայ ան՝
 Թէ ի՛նչպէս կը տգուհի՝ կը մարի ջահը կեանքին,
 Մարդկային աչիւն նըման՝ որ խաւարին մէջ ինքնին
 Կը պահէ իր նայուածքն՝ երբ ալ նըռոյն է կորած:
 Զգայութեանց համար հոգի՛ն չէ այն՝ ինչ որ է քնարին
- 320 Իր աւալը դաւնաւոր՝ զոր ձեռքն անկէ կը հանէ,
 Վեհագոյն մասն է ան՝ զայն քրքռացնողը միայն.
 Ականջն որ ուռ կը դնէ անոր հեծման կամ երգին,
 Լըշամիտ ունկնդիրն, աներեւոյթ այն ոգին
 Որ կ'ընտէրէ, կը յարէ, կը յարդարէ դաւն անոր.
- 325 Ու անդաւն հնչիւններէն իւրաքանչիւր զգայութեան՝
 Դից հաճոյ զմայեցուցիչ կը յօրինէ նըրագներ:
 Իզուր քնա՛րը կը մեռնի, զո՛ւր կը ցնդի հնչիւնն ալ.
 Համբ այդ բեկորներուն դեռ ունկնդիր է ականջն:
 Ով կեքիս, զո՞ն ես. — Այո՛, կը հաւատամ հրաժեշտիդ,
 330 Անմահն է Սոկրատէս: — Լա՛ւ, դից մասին խօսիմք այժմ:
 (Շարունակելի) Ե. Ե. Դ.

292. Պազուհիները (Paechantes) Բաբոսի քննակներն էին. բաւ մեր նախնեաց Աստուածապարտի անունը
 կը տրուէր անոնց:

ԼՈՅՍԻ ԿԱՔԻՆԵՐԸ

(Պատմաւածք)

—Ուա՛հ

Ռուբէն յօրանչեց մեծածայն, ձկտելով
բազուկները:

Յետոյ՝ նստաւ զրան առջևի աստի-
ճաններուն վրայ ու սկսաւ որոճալ միտ-
քին մէջ իր սրտնեղութիւնը, զլուանքն
ու վհատութիւնը:

Թէև առաւօտեան պահն էր, բայց
մահաշունչ տօթ մը կը տիրէր պղտիկ գա-
ւիթին մէջ, ուր աղտեղութեան ու թշուա-
ռութեան գարշահոտութիւն մը կը ծփար:
Վտիտ թզենի մը միտայն քիչ մը ստուեր
կը ձգէր, ու իր հասուցած պտուղները
երբեմն երբեմն վար կ'իյնային ու կը ճըղ-
մուէին թույլ աղմուկով մը: Ծանձերու ամ-
պեր կը բզկային ասդին անդին նետուած
խեղճերանքներու վրայ. նեխած սեխի շեր-
տեր, ձուկի գլուխներ, վարունիկ կեղև-
ներ . . . : Կասկածելի սպիտակութեամբ
կտաններ և ծուխի ծուխի ու գունաթափ
ցնցոտիներ կը չորնային պարանի մը վը-
րայ փռուած: Նիհար շուն մը կը մրափէր
ջրհորի մը քով:

Բնակարանի ներսէն Ռուբէն կը լսէր
հօրը՝ բրուտ Յովնաթանի դուրգին միօրի-
նակ ձօնչը: Յետոյ լսեց մօրը՝ Սառայի
թթու ձայնը:

—Հանգի՛ստ, Արիքայէ՛լ: Հոս եկէ՛ք,
Գա՛ղ և Նարա՛ւ: Խելօք կեցէ՛ք, շան որ-
դինէր, իժե՛ր, ժանտ սերմէ՛ր:

Ապտակները շառաչեցին հտեէ հտե,
փոքր եղբայրները սկսան պոռչտալ ու Սա-
ռա կը շարունակէր մանուկներու ոջիւնները
թթուել:

Ռուբէն ծիծաղելու գոյգն ավտրժակ
խիկ չունեցաւ, երբ ինքիւրեն հարցուց՝ թէ
Խնչպէս Արիքայէ՛լ, Գաղ ու Նարաւ կըր-
նային միեւնոյն ժամանակ ըլլալ թէ՛
չուն, թէ՛ իժ, թէ՛ ժանտ սերմ: Ընդհակա-
ռակը գայրոյթի շարժումով մը ուսերը ցն-
ցեց, որպէս թէ ծանր բեռ մը նետէր վրայէն:

Տղոց ճիւղերուն մէջ նսթեր, անդրա-
նիկ քոյրը, բոլոր ուժով սկսաւ երգել:

—Հէ՛յ, հէ՛յ, ո՛վ Երեսողէմի բնակիչներ,
Օգնեցէ՛ք ինձ գտնելու իմ Ռաբէլս,
Խնչու որ չեմ գտներ զայն ոչ մէկ տեղ:
—Ա՛հ, բարեկամ, մենք ժամանակ չունինք.
Մնաց որ՝ Խնչպէս կրնամք հանցնալ զայն:
—Կրնա՞ք հանցնալ զայն, ո՛վ Երեսողէմացի,
Ո՛չ մէկը գեղեցիկ է անոր չափ.
Ան վարդ մըն է դաշտերու ծաղկանց մէջ,
Մարգարիտ մը՝ կեղծ հաւերու մէջ:

Ռուբէն՝ սրտնեղած՝ դնաց նստաւ թը-
ղենիին տակ, կարելի եղածին չափ հե-
ռու սունէն:

Ու մտածեց.

—Ա՛յ բաւական է, բաւական է, բա-
ւական է: Պիտի հեռանամ. այո՛, հեռա-
նալ կ'ուզեմ այս աղաղակներէն, այս
թշուառութիւնէն, այս անարգ կեանքէն:
Ուրիշ տեղ պիտի երթամ լաւագոյն կեանք
մը փնտռելու . . . : Այս առաւօտ Մանա-
սէ, որ իմ բարեկամս էր, երես դարձուց
ինձմէ, որովհետեւ ես աղքատ եմ ու զէչ
հագուած . . . ապու՛շը: Արժանի էր որ հար-
ցուէր իրեն՝ թէ Խնչպէս իր հայրը, այդ
ծեր վաշխաւուն, հարստացած է: Ես ալ
պիտի աշխատուն, հարստացած է: Ես ալ
հարստանամ իրմէ աւելի, պիտի ձգմեմ
զայն արհամարհանքիս տակ . . . : Օ՛հ ու-
րեմն, Ռուբէն, տո՛ւր որոշու՛մդ, հեռացի՛ր
ընդ միշտ այս թշուառութեան բոյնէն . . . :

—Ան վարդ մըն է դաշտերու ծաղկանց մէջ,
Մարգարիտ մը . . . »

—Անիծեա՛լ ըլլաս, դո՛ւն ալ, քու
վա՛րդդ ալ, մարգարի՛տդ ալ, պոռաց: Ա-
պա յանկարծական որոշումով մը բացաւ
բակին դուռը ու փողոց ելաւ:

—Ողջո՛յն, Ռուբէն, խաղաղութիւնը
քեզ հետ, ըսին քանի մը դրացիներ:

Բայց երիտասարդը բնաւ չպատաս-
խանեց: Կամաւ անգիտացաւ անոնց ան-
կեղծ սէրը, որովհետեւ այդ օր կեանքին
զէչ կողմերէն գատ ուրիշ բան տեսնել չէր
ուզեր:

Անցաւ նեղ և ծուռուժուռ փողոցնե-
րէ, որ կը տանէին դէպի ներքին քաղա-
քը: Քալած ժամանակ տարտամօրէն կը
ծրագրէր հեռանալ երուսաղէմէն ու երթալ
բախտ փնտռելու շա՛տ հեռուն, մինչև ԼՊո-
վարի երկիրը, կամ Եգիպտոս, կամ ա՛լ ա-
ւելի անդին:

Գրեթէ օրուան չորրորդ ժամն էր: Ա-
մէն վայրկեան եռուզեռը կ'աւելնար Յոպ-

պէլի դրան մօտ: Մարդոց բնդհատ բնդհատ կոհակներ կը մտնէին ցած ու մթին կամարին տակ ու կը դիմէին գէպի շուկան՝ քաղաքի պարիսպներէն դուրս:

Ռուբէն ընելիքին մասին լաւ մը խորհելու համար նստաւ պարտէզի մը վրայ բացուող դրան մը մաշած աստիճաններուն վրայ: Թղենի մը այնտեղ ճիւղերը պատէն դուրս կ'երկարէր՝ զողողջուն ստուեր մը ձգելով կապոյտ ծակոտիկէն պաստառի մը նման:

Մէկ կողմը նսնենիի մը բաժականման կարմիր ծաղիկները վար կը թափէին ու քովի միւս աստիճաններուն վրայ նստող պզտիկ աղջիկներ կը ժողվէին ու դերձանէ անցընելով փայլուն մանեակներ կը շինէին:

Երիտասարդին առջևէն մարդիկ բազմուէի ետքէն կ'անցնէին կը դառնային փութկոտ ու բազմազրադ երեսթով:

. . . Տին . . . տին . . . տին .

Արծաթէ կամ պղինձէ բոժոժներ կը հնչէին անդադար էշերու կազմածներու զոյնզոյն բրդեղէն զարդերու մէջէն:

. . . Տին . . . տին . . . տին .

Յստակ ձայներու խառնուրդ մըն էր, որ կ'իշխէր ամբոխի խառնաշփոթ աղմուկին վրայ:

. . . Տրիլին . . . Տին .

Մհ, Երեսագէտի մանտրտիկ էշերու այդ սիրուն երաժշտութիւնը:

Բայց Ռուբէնի գէշ տրամադրութիւնը չփարատեց անոնց անդադրում գուարթ զօղանջը:

Դեռատի աղջիկներ՝ կայտառ ծիծաղներով՝ անցան, գլուխուն վրայ կրելով թոթոշ ու հարսնուկ բեռցած սակառներ: Անոնք ուրախ դուարթ կը հարցաբանէին զիրար ու աղուոր անուններ՝ խառնուած բոժոժներու հնչիւններուն՝ զիրար կը խաչաձէնէին օդին մէջ:

. . . Եսթեր . . . Սեփօքրա . . . Ռաքել . . . Ռերեկա:

Ռուբէն արգահատանքով ուսերը ցնցեց:

— Իրադիկներ վաճառել: Ո՞վ է այն յիւմարը, որ դրամտայ այս անպէտ բաներուն:

Իմերաշարժ ուղտեր բարձրէն կը նայէին այդ խայտարղէտ ամբոխին վրայ ու զանգաղ զանգաղ կը տանէին իրենց բեռերը:

Ամէն տեսակ ապրանքներ կ'անցնէին երիտասարդին առջևէն . . .

. . . Փայլուն օդորկ փարունկներ ու սևիսեր . . . ակարժարեր շաքարեղէններ, չոր քաղցրաւենիք ու վարդի անուշ . . . մածունի ու մեղրի հոգէ անօթներ . . . շամփուրներու անցուած ճնճղուկներ, զոր որսացած էին փողոցի ստահակներ և զոյզը պղինձ դրամի մը կը ծախէին . . . պաստառներու փայլուն կտորներ . . . կատարեալ ցուցադրութիւն մը կեղծ զոհարեղէններու՝ ապակիէ ապարանջաններ, սուտ քարերով մանեակներ, ցանցակերպ զործած օղեր . . .

Ասոնք ամէնը վայրկեան մը կը ցուային արեւին տակ, ապա՝ յանկարծ՝ կը մարէին ստուերին մէջ, դրան հաստ կամարին ներքե . . . Եւ այս իրարանցումին, այս խառնաշփոթ աղմուկին ու ծխոսին մէջ անդադար կը զօղանջէին իշուկներու բոժոժները . . .

Մէկէն Ռուբէնի մօտ նստող պզտիկ աղջիկները մէկ կողմ նետեցին նուսի ծաղկանց կարմիր մանեակները ու ստախճաններէն վար ցատկեցին, պոռաւով:

— Նազարէթցին, ահաւասիկ Նազարէթցին ու իր բարեկամները:

Եւ Ռուբէն նշմարեց քանի մը մարդիկ, որ ծանր ծանր կը յառաջանային: Ամէնքը համեստ հագուստներ կը կրէին. բայց երիտասարդը երկար շնայեցաւ անոնց. մէկը միայն իր ուշադրութիւնը դրաւ:

Անկառ առջևէն կը քալէր ընկերներէն մէկուն հետ, որ նուազ տարիքոտ կ'երեւէր: Իր ճերմակ պարեզօտին վրայէն թուխ ու գեղին գոյներով շերտաւոր պատմուճան մը առած էր: Ետին ձգուած իր մազերը երեսն կը հանէին աննման գեղեցկութեամբ ճակատ մը, որուն շուրջ կարծես լուսապսակ մը կը փողփողէր: Բայց ինչ որ մարդ էր կրնար մոռնալ՝ երբ անգամ մը տեսնէր, անոր աչքերն էին, երկար ու սև աչքերը, քաղցր ու նշուլաղեղ՝ թուխ աստղերու նման:

Ռուբէն յափշտակուած՝ ակնարկը սեւեւեւ ուղիղ անոր աչքերուն . . . Մարդը հետը չխօսեցաւ, բայց Ռուբէն ոտքի ելաւ այնպիսի աշխուժով՝ որպէս թէ ըսած ըլլար իրեն .

— Եկո՛ւր ու հետե՛լ ինձի . . .

Ու հոգուէն վհերթա քայլերով հետեւեցաւ անոր:

Դացած միջոցին չորս կողմը ցատկերը

տող աղջիկներէն մէկուն հարցուց.

— Բ՛սէ՛ ինձի, ո՞վ է այդ մարդը:

— Անիկա Նազարէթցի Ռաբրի մըն է, պատասխանեց, որ Յիսուս կը կոչուի: Երէկ եկաւ Երուսաղէմ ու շատեր զիմաւորեցին արմաւենիի ճիւղերով և «Ովսաննա» երգելով: Որքա՛ն գեղեցիկ էր. ես շատ հրճուեցայ:

— Նազարէթցի Յիսուս... արդարեւ այդ մարդուն վրայ շատ մը բաներ լսած եմ...: Իսկ ո՞վ է անոր քովէն քալողը:

— Անիկա Զերէթիայի որդի Յովհաննէս կը կոչուի...:

Ռուբէն բազմութեան մէջէն սողոսկելով՝ կարելի եղածին չափ մօտեցաւ որ լսէ Ռաբրիին աշակերտներուն խօսածները:

Անոնց հետ անցաւ Յովսէփի դուռնէն ու հասաւ քաղաքէն դուրս բաց շուկան:

Աշակերտներէն մէկը, չոր Յուդայ կը կոչէին, սկսաւ գնումներ բնել, մինչ ընկերները ճամբանին շարունակելով կը խօսակցէին իրարու հետ:

Վարդապետը լուռ էր, մտադրաւ ու երազուն: Ռուբէն՝ անհամբեր՝ կը սպասէր անոր արտասանելիք առաջին խօսքին:

Փոքրիկ խումբը, յանկարծ, ետ ետ քաշուեցաւ զգուանքի արտայայտութիւնով մը: Քաղաքի պարիսպին զիմաց մարդ մը, ո՛չ, մարդկային խլեակ մը, կկոծէր էր ան, արձակուած ձեր գերի մը, հեռուներէն եկած, ու կը նմանէր այն բարբարոսներուն, զոր Հռոմայեցիք կը բռնէին Պաղլիոյ մէջ: Ան ծածկուած էր ճանճերով ու զաղիր ճճիներով: Ծողիքը դուրս կը հոսէր անատամ բերանէն և բորը կը կրծէր իր բազուկները ու կ'այլանդակէր ձեռքերը: Այնպիսի զգուանքի գարշակէր հոտութիւն մը կը բուրէր իրմէ, որ շուները անգամ հեռու հեռու կը փախչէին:

— Ետ քաշուէ, վա՛րդապետ, պոռացին աշակերտները, նայէ՛, պիղծ է այդ մարդը, մի՛ մօտենար:

Բայց Յիսուս, ընդհակառակը, մօտեցաւ, Յուդայի կողովէն հաց մը և պտուղներ հանեց ու մարդուն քովիկը դրաւ: Յետոյ իր լուսաշող ականարկը երկար պահ մը սեւեռեց սոսկումի և զգուանքի այդ առարկային վրայ ու ըսաւ.

— Ընդմարտիւ այս մարդուն աչքերը կը

նմանին լոյսի կաթիլներու. երկինքը անգամ չունի ասանկ ջինջ կապոյտ մը:

Երբ զաղբեցաւ խօսելէ, աշակերտները իրարու երես նայեցան: Ընչդ էր. ձեր մտերացկանի ձայնոտ կոպերուն մէջ, որոնց չուրջ ճանճերու ողկոյզներ փակած էին, բերերը կը նմանէին երկու կապոյտ շափղաններու, աւելի պայծառ քան առոււտեան երկինքը, ու ձերութիւնը չէր կրօցած աղօտել անոր փայլը: Այո՛, այդ աչքերը, այնքան զաղբութեան ու կեղտի մէջ, իսկապէս կը նմանէին լոյսի կաթիլներու...:

Այդ նողկալի արարածին մէջ Վարդապետը զրուատիքի արժանի բան մը գտած էր, ջինջ ու գեղեցիկ բան մը, որուն ոչ մէկը ուշադրութիւն չէր դարձուցած:

Ռուբէն Նազարէթցիի այս քանի մը բառերէն ա՛յնքան ազդուեցաւ, որ ալ չը հետեւեցաւ Անոր ու մեկուսանալով ամբոխէն, յուշուած, նստաւ ձիթենիի մը թիւթի շուքին տակ:

— Կը տեսնե՞ս, Ռուբէն, կ'ըսէր ինքնիրեն, վատթարագոյն բաներու մէջ բարի ու գեղեցիկի մասնիկ մը կայ միշտ...: Խնդիրը զայն գտնելն է, ինչպէս գտաւ Նազարէթցի Ռաբրին՝ այդ զաղիր մտերացկանին մէջ:

Բայց իր գէշ արամտորութիւնը նորէն տիրեց վրան ու զուշեց բարձրաձայն.

— Կ'ուզէի զիտնալ թէ այդ մարդը պիտի գտնէր գեղեցիկ բան մը մեր տունին մէջ ու բարի բան մը՝ իմ կեանքիս մէջ:

Զիթենիէն ոստ մը փրցուց ու ձիթապտուղ մը խածաւ մտացրիւ, ապա գէմքը ծամածռելով դուրս թքաւ դառն պտուղը:

Այն ատեն ուզեց ճամբան շարունակել ու հեռու վանել այն խորհրդածութիւնները, զոր երիտասարդ Ռաբրին ծնուցած էր միտքին մէջ: Բայց միշտ ականջին կը հնչէր Անոր աղու ձայնին մրմունջը.

— «Ընդմարտիւ այս մարդուն աչքերը կը նմանին լոյսի կաթիլներու...»:

Առանց գրեթէ ինք իրեն հաշիւ տալու, տարօրինակ ուժէ մը մղուած, վերստին ձեռք տուաւ իր ճամբան...

— Սակայն... կ'ըսէր նոյն ձայնը ներսիղիէն... սակայն եթէ ուզես, Ռուբէն, պիտի գտնես թերեւ «լոյսի կաթիլներ»

այն տունին մէջ, ուրիշ փախուստ կուտաս։
—Անկարելի է կ'ընդդիմախօսէր չար սատանան։

—Փորձէ՛... կը պնդէր համոզկեր ծայնը։
Ռուբէն մէկէն որոշումը տուաւ։

—Աղէկ, կ'երթամ ու կը փորձեմ ունէլաւ բան մը գտնել հօրս տունին մէջ։ Բայց եթէ երեք կամ չորս օրուան մէջ չը գտնեմ «լոյսի կաթիլ» մը, նորէն կը հեռանամ անկէ։

...
Ռուբէն հրեց բակին դուռը ու առաջուան պէս գտաւ դայն հրատապ ու նոզկալի։ Բայց աչքերը բարձրացնելով՝ պատեւրու ճեղքուածներուն մէջ նշմարեց փշոտ կապարենիի ճերմակ ծաղիկներ ու պատին վերեւ՝ քանի մը թարմ գայլաբերաններ, ու ասիկա աղէկ նշան համարեց։

Եսթեր ջրհորին քով էր ու փայտէ դուռով ջուր կը հանէր, բայց գլուխը անգամ չգարձուց ընդունելու համար եղբայրը։

Ռուբէն մտածեց.

—Եսթեր գեղեցիկ չէ իր վտիտ բազուկներով ու երկար քիթով. այո՛, ան սիրուն չէ բնաւ... բայց նեղութիւն կը կրէ ջուր հանելու ամէնուս համար։ Ու փայտէ դուռին մէջ պսպղացող այս գով ու ջինք ջուրը միթէ լոյսի փոքրիկ կաթիլ մը չէ։

—Ահ, եկար ահաւասիկ, գոչեց Սառա դայն տանելուն պէս, ո՛ւր գացած էիր սլքտալու, ծո՛յլ տղայ. չկրցա՛ր մնալ այստեղ հօրդ օգնելու։ Ծաշկու համար չըս պասեցինք քեզի։ Աւելցածով պէտք է գոհանաս... Սիրածդ մեղրով կարկանդակը պատրաստած էի. . . եղբայրներդ գրեթէ քեզի բան չձգեցին...։

Ռուբէն՝ առանց բան մը ըսելու՝ լսեց այս խոսքերու հեղեղը։ Ներսիգիւն ընդունեց թէ բաւական իրաւացի էին մօրը յանդիմանութիւնները, ու մանաւանդ ուշադրութիւն դարձուց սա բառերուն. «Սիրածդ մեղրով կարկանդակը պատրաստած էի...»։ Այս կարճ խօսքը շատ բան կը հասկցնէր, այն թէ Սառա գաւիկին վրայ խորհած էր ու փափագած էր հաճոյք պատճառել անոր։

Եւ այս, մօրը թթու դիտողութիւններուն մէջ, ուրիշ լոյսի կաթիլ մը եղաւ...։

Երկտասարդը թէ՛ կուտէր և թէ՛ միւնոյն ժամանակ կը դիտէր հայրը, որ

կ'աշխատէր շարունակ, մերթ րնգ մերթ կարծր կաւի կտոր մը նետելով աղոց, երբ դուրգին մօտենային։

Աւարտած անօթները, գորչագոյն հոգէ թրծուն կոշտ ու տծե կարասներ ու բաւաւառակներ, շարուած էին ետեւ դարակի մը վրայ։ Ռուբէն խնքնիրեն ըսաւ.

—Հայրս ասուր է միշտ այսպէս։ Անիկա մեզ կերակրելու համար կ'աշխատի առաւօտէն մինչև երեկոյ ու ես չեմ օգնած իրեն խնչպէս պէտք էր...։ Այս անօթները շատ հասարակ բաներ են ու քանի մը պղինձով հազիւ կրնան վաճառուիլ։ Եթէ փորձէի գեղեցիկները շինել, աւելի շահաւէտ պիտի ըլլային։

Ու ժպտեցաւ։ Արդէն դարակին վրայ տեսնել կ'երեւակայէր վառ գոյներով ներկարարող երկակնթ անօթներ և ուռուցիկ փորերով զանազան ամաններ։

—Ինչո՞ւ այդպէս կը ծիծաղիս, անշնորհք, միմօաց Յովնաթան։ Անշուշտ իմ վրաս կը խնդաս. ես որ այսպէս կը հատնիմ աշխատելով, մինչև դուն հեռուն կեցած զիս կը դիտես։

Ռուբէն յօնքերը պոստեց։

—Ինչ անիրաւութիւն մտածեց, ու խիստ պատասխան մը պիտի տար։

Բայց ո՛չ... լուց։ Թորհեցաւ թէ հայրը չէր կրնար գուշակել իր բարի դիտաւորութիւնը։ Ոտքի ելաւ, գնաց գտաւ իր դուրգը, մաքրեց փոշիներէն ու ըսաւ.

—Վաղուընէ պիտի սկսիմ աշխատիլ, հայր։

—Իրօք՝ որոշում տուի՛ր...։ Աղէ՛կ. գիտեմ որ դուն անյաջող տղայ մը չես. եթէ ուզես՝ կրնաս ճարտար բրուտ մը ըլլալ։

Ռուբէն մասունքի պէս հաւաքեց այս նոր լոյսի կաթիլը։ Ապա դուրս ելաւ նուրբ հոգ ու գոյներու պաշար հայթայթելու։

—Բարեւ, Ռուբէն, ըսին զրացիները նորէն։

—Բարեւ, պատասխանեց անսովոր աշխուժով, ու մտածեց.

—Ասոնք պատուական մարդիկ են ու կը սիրեն զիս...։ Ինչպէս չէի նկատած։

Յաջորդ օրերը Ռուբէնի դուրգը առաւօտէն մինչև երեկոյ բնաւ դադար չառաւ, և փուռը իր հրապառ երախեն ներս

ընդունեց նուրբ հոգէ պատրաստուած շատ մը թրծուն անօթներ :

Երբորդ օրուան երկկոյնի երկտասարդը յաղթականօրէն զարակին վրայ շարեց աւարտած դործերը : շարք մը երկականթ աւանթներ, որոնց վրայ նկարած էր կարմրազոյն սիրուն գարգեր ու մթազոյն դէմքեր, զոր տեսած էր հոռմէական խեցեղէններու վրայ : Թէև զործը տակաւին շատ հեռու էր կատարելութենէ, այնուհանդերձ Ռուբէն խիստ զոհ էր :

— Ինձի կը թուի թէ առաջին անգամուան համար գէշ չեն, բայց սրբելով ճակտին քրտինքը :

— Հրաշայլ, բայց Սառա պարծանքով :

— Ո՛հ, Ռուբէն, քեզ այսքան յաջողակ չէի կարծեր : Պնտաջի Պիղատոս անգամ հպարտ պիտի ըլլար ունենալով այս անօթները, բայց եսթեր միամտութեամբ : Ու հիացումէն կը փայլէր իր զեղեցկութենէ զուրկ դէմքը :

Փոքրիկ եղբայրները իրենց սքանչացումը արտայայտեցին սուր ճիւղեր արծակելով ու կախուած Ռուբէնի պարեզօտէն՝ կ'աղաղակէին :

— Եղբայր, մենք ալ օգնենք քեզի այս ազոտը բաները չուկային մէջ ծախելու : Կ'ուզե՞ս :

Իսկ Յովնաթան այսքան միայն բայ :

— Զաւա՛կս, եթէ ամէն օր այսպէս աշխատիս, պիտի հպարտանամ քեզմով :

Երկտասարդը ըմբոյնեց ուրախութեան այդ պահը :

— Իրաւ որ, բայց, բոլոր իմ անօթներս պիտի չբաւենին պարունակելու այսքան լոյսի կաթիլներ : ...

Ստիպուած ենք խոստովանիլ թէ Սառա նորէն շարունակեց իր պոռչտութիւնը պզտիկներուն վրայ՝ նմանցնելով զանոնք ամէն տեսակ փնասակար կենդանիներու և թիւնաւոր տունկերու, թէ անդրանիկ քոյրը վերսկսաւ երգիլ իր անախտօրծ ձայնով, և թէ գաւթի կեղտոտ պատերուն մէջ զարչահոտութիւնը կը ծաւալէր ու կ'ապականէր երեկոյեան օդը ...

Բայց Ռուբէնի սիրար այնքան լեցուած էր ուրախութիւնով որ կը հանդուրժէր այս ամէնուն :

Անիկա նստած փոշոտ թղենիին տակ

կը հանգչէր ու կը խորհրդածէր՝ դիտելով պատին վրայ բուսած դաշլարերանները, որոնց ծիրանեզոյն թերթերը բաժնուելով կը թռէին դէպի տեղունոց երկինքը ...

... Ան կը խորհէր ... իր խորհուրդները քաղցր էին ու հիմայ գիտէր թէ ալ պիտի չմեկնէր տունէն ...

Գիշերը վրայ հասաւ : ձայները լուցին փողոցին և տունին մէջ ... Ռուբէն երազեց տակաւին երկար ատեն : Ապա տուն մտաւ մըմեջելով :

— Օրհնեա՛լ ըլլայ այդ նազարէթցի Յիսուսը : Մէկ վայրկեանի մէջ այլափոխեց կեանքս, որովհետեւ սորվեցուց լոյսի կաթիլներ զտնել հոն, ուր ես թշուառութիւն, տգեղութիւն, և միօրինակութիւն միայն կը տեսէի ...

...

Երբորդ օրը Յիսուս, զոր երկտասարդը կ'օրհնէր այսպէս, խաչուած էր Գողգոթայի վրայ ...

Ազմկայայդ քաղաքին մէջ, խուժանի աղաղակներուն ու նախատինքներուն մէջէն, Ռուբէն Խաչի ճանապարհէն մինչև Զարչարանաց վայրը հետեւեալ հեղ ու խոնարհ Ռաբրիին, որուն նուիրած էր իւր սիրտը՝ Անոր առաջին ու վերջին միակ հանգիպումէն իվեր ...

Քիչ ետք գտաւ աշակերտները՝ իմանալու համար թէ ինչո՞ւ իրենց վարդապետը դաժնուած էր Խաչին վրայ ...

Անոնցմէ սորվեցաւ թէ Յիսուս կեանքը նուիրած էր մարդոց սիրոյն, իրեն՝ Ռուբէնի սիրոյն :

Սյն օրէն երկտասարդը բարեկամացաւ աշակերտներուն, որոնք սորվեցուցին իրեն այն ամէնը, զոր ուսած էին Վարդապետէն :

Ու երբ Պենտեկոստէէն ետք Քրիստոսի եկեղեցին հիմնուեցաւ, Ռուբէն բրուար տառաջին քրիստոնեաներէն մէկը եղաւ :

Հայացուց
Մ. Ե. Ն.

ձեւի և աւանդել տալոյ. « Իրենց եղակի հալածութեան մէջ՝ զիր կորսնցնող բառերը ամբողջ կը գրաւին իրենց յոյնակի հալածութեան մէջ »:

Պահ մըն ալ խօսինք. Յ գիրի մասին, որուն ներհայտնութիւնը բառասկիզբին բառամէջին՝ բառավերջին՝ երբեակ զայն անհղատութիւն մը դարձաւ. յոր ուղղադրութեան հարցին առթիւ.

Ա.— Ազգրնատառ Յ գիրը իր քիչ մը աւելի հազարաւորն հնչիւնովը հօի մօտեմաբուն պատահաւոր՝ իտպառ փառաբուեցաւ Արեղեան բարբառքի ուղղագրութիւնէն։ Այդ մօտին խօսք ընկ չարածին իսկ նոյնին յայտաւած ար ինչ ինչ աշխարհաբար բառերու առջեկէն ինչպէս են ետե, առաջ, ետյն, արդէն իսկ կատարուած իրողութիւն մըն է։ Գ. Բարտաշեանի համար սակայն՝ տառադարձուած երբայական յատուկ անուններն ուր անմիջ Յ-ով և անմիջ առանց Յ-ի գրուելի կտակածելի երեւոյթ մը կ'ընծայէ և կարծիք կուտայ իրեն՝ թէ նախնիք հետեւողական չեն եղած։

[illegible]

Բ. — Գ. Բարտաշեան Ը ի նման անխուսափելի նշխան մը համարելով Յ գիրն ալ, կը հետև ցնէ՝ թէ ինչպէս առաջինը բաղաձայններու մէջն էր ծայնը կուտայլ բայց չի՞ գրուիր, երկրորդն ալ ծայնն զերը կը կառայած ծայնաւորներու մէջն, նախն է պէտք չէ որ գրուի։ Այն համեմատութիւնը հիշող չէ. նախ որ Ըը կարեւոր տեղ մը կը գրուէ տաղաչափական գրչութեան մէջ, լեռնու ժանկի մը վերածնելու համար բառի մը նայ տառով սուլած մասը, զոր օրինակ Բնութիւնը Ե Բնութիւն. Տղայ Ե Տրգայ. Մնացործ Ե Մնացործ. Գրել Ե Գրել. հայն. — թող՞ւնք Տղազարծի պարագաները զանց եղած կը գտնենք մեր հին գրչագիրներուն մէջ՝ առհասարակ — Լ լեռնո՞՞ գրուած Ե ն ժանկ չի չլիներ, այլ միայն իր նախորդ ծայնաւորին երկրորդցմանը կը ծառայէր տառադասութեան. Ներուի մեղ չու ժանկաղիծ մը բանալ՝ ակնարկելու համար մեր գրողներուն, որոնց հայերէնագիտութիւնը կրնայ կասկածի տակ գրուիլ, ժանկոյ. զոր օրինակ, Նախքնձայ Հասննորի, Խոչնդուտ ցրելու տեղ կը գրեն՝ Նախնձայ, Հասնորի, Խոչնդուտ, Խորհելով

Քերեւս որ բառը ճիշդ կ'արտասանուի առանց ըի
այլ շարի կաշի բռնելու որ այս զեղծ ուղղագրու-
թիւնը քիչ ու շատ խնամաւթիւն օւնի այն ա-
ռաշարակին հետ որ օրինական Գ-ի յաղաւմով կը
դաճանուի, որ մայնաւոր գիրերուն միջև ալ դրա-
նուի անընդմեջ։

Գ.— Բառապիկերն Յ գիրը կրնայ համար նկատառելի մեր աշմամա արտասանութեամբ. բայց կարճ ժամածին չափ թարմաւար գիր մը չէ՛ ան հին լեզուին մէջ։ Յայտնի բայտառութիւններ են ան-չուշտ, հայ, թոյ, բայ, և այլն միապիկերը, որոնց Յն կ'արտաբերուի, ինչպէս գիտնէք. սա կայն, աշխարհաբարի գրութեամբ միւս կարգի վչ կամ ոչ վերջաւորութիւն բառերուն ծայրն Յ գիրը թէ իսկ ազգերն չապագի, գէթ միւս հոյոգներուն մէջ (եղպիկ) պէտք է պահել գայն. յոգնակին զտած ըլլալով արգելն իր կանոնաւոր ուղղութիւնը։ Չենք գործեր որ հնար ըլլայ նաև զոր օրերնի, այդ բառերուն բարդ ու ամանց կազմի մէջէն վտարել Յ գիրը կամ անոր ծայր՝ որ արմատական տառի մը հանգամանքը կը պահէ իրապէս և իրաւապէս Առնենք Քանանայ բառը գրելով գայն առանց Յի և հոյոգիւով քահանա-ի, քահանա-էն, և այլն. յետոյ բարդութիւն և ամանցներ, քահանա-այլեւ, քահանա-աթաղ, քահանա-ական և կարդանք . . . Այս զոյգ մը անուր՝ իբրև երկու ծայրաւորներու միջև չգրուած Յ-ին ծայրը կարիկի՞ է նշանցնել, ուր՝ եթէ ծայրն մը պէտք ըլլար տեղ տալ՝ աւելի է գիրը պիտի ըլլայ ան, ինչպէս տեսնէք վերը յիշուած Բանայ, Անարուն, Խաճակ շատուկ անուաններուն մէջ։ Դարձեալ զգոյ՝ բառը գրելով առանց չի (հոյոգիմբձ՝ գոյի, գոյի), իր ամանց ձևերու գործիքն՝ գո-ական, գո-ացութիւն, գո-աւոր, ի՛նչպէս պիտի կարգայինք գոյական, գոյացութիւն, գոյաւոր, երբ Յի գոյութիւնը կ'ուրացուի միւս կողմէն։ Բնոր այսմ անօգտու պիտի ըլլայ Գ. Բարտեղեանի թեալգրանքը, թէ՛ երկու ծայրաւորներու միջև կայ՝ ու կը մնայ չի գրուած Յի ծայրն։

Գիտելի կուտանք որ, նախնիք այս ոտ ծայնաւորները քով քովի գրեւէ չեն խրտուիր, եմէ տառաղաբածուած յատուկ անուաններու մէջ գտնուին, ինչպէ՛հ: Նստառն, Դաղաղաբ, Բոնո, և ասոնց նը-
կանները, և չէին կարգար անշուշտ հայաստն
Դաղաղաբ, Բոյոս, և այլն: Մտադիր կ'ըննէր այն
ստղերուն հետեւողները ի՛նչ՝ գրուածեան մ'աշ-
տարազան իսկ կ'օգնէ մեկի հասանալու և հաւա-
կընելու միասնամայն որ մեր Թարգմանիչները
երկու ծայնաւորներու միջև Յ-ի խրտուիլակը չեն
ցցած ուր որ պէտք չկայ: Աւելի մօտէն քրնել-
լով ուրիշ ծայնաւորներու գրուածեան հանգա-
մանքը, կը տեսնէիր որ նախնիք կ'ըզուշտանէ
Յ-ի յաւելուման ընել՝ նոյնաթիվամբ պահելով
միշտ իս, ինչ ծայնաւորներուն անխառն գրու-
թիւնը, և կը գրեն Դաթրիլէ, Ուրիլէ, Ազարիս,
Անանիս, և այլն: Բայց երբ կարգը կուգայ յե,
աէ, աի, ծայնաւորներուն՝ արտասանութեան որոշ
կանոնի մը համաձայն Յ գիրն ու ծայնը կ'աւել-
ցընեն ասոնց մէջ, գրելով միշտ Իւրայէլ, Իսրա-
յելի. Միքայէլ, Միքայիլի, Ազոնաիլ, և այլն: Մեկ-

նեկու համար ուղղագրութեան այս տարբեր երևոյթի, չենք վարանիր կանոնելու թէ մեր լեզուին յատուկ բառերուն ուղղագրական ձևէն հառաքնորդութիւն նախնիք. և որովհետեւ կը գրեն էտի, էտիթիւն, միարան, միութիւն, առանց Յ-ի կը տառագարծեն նաեւ և կը գրեն, թէւարան, Յէտ, հայն: Ասանց կարգին կրնանք զնեւ նաեւ ի մարգարէէ հոլովական ձևին հետ՝ Բերտարէէ յատուկ անուեր, հայն: Իսկ ինչ որ կը վերաբերի երկրորդ ձևին, ուր Յ-ն անպատճառ մուտ կը գործէ, դարձեալ լեզուին բնիկ գրչութեան պատանջքն է ան, ինչպէս կը տեսնենք բոլոր ան, տի, տի զոյգ ձայնաւորներու միջեւ, ըլլայ ինչ ինչ բառերու հոլովման՝ ըլլայ բայերու (ամ լրծորդութեամբ) խոնարհման մէջ: Կը յիշեցնենք նաեւ մեր աշխիժ մասնիկը: Այս ամէնով պիտի կրնանք պնդել թէ մեր նախնիք Յ-ի գործածութեամբ չէին զեղծանք յուսկտ յուկամ, ինչպէս կը կարծուի, և չենք կրնար աշխարհաբար ինչ տալ իրաւունք մը՝ եղծելու այդ հիմնական գրչութեան տարազը, որ զերծ է մանաւանդ hiatus է (յորանջ):

Գրաստական յօդուածի մը համար բաւական կը համարինք այս դիտողութիւնները, որոնք արդարեւ շատ բան մը չեն պակսեցներ Պ. Քարտաշեանի գրքոյկին իրական արժէքէն. և կը յանձնարարենք անոր ընթերցումը մեր բանասերներուն, վասնոր խզճամիտ աշխատանք մըն է ան իր թերի կողմերով հանդերձ: Միայն թէ, պիտի ուզէինք որ Պ. Քարտաշեան սկզբնաւոր թի, ՈՎ-ի, Ո ի և ասոնց նման ուրիշ մանր մունր առարկութիւններու շատ կարեւորութիւն չի տար, ուղղագրական հարցը չզօւարացնելու համար:

Շ Ն Ո Ր Շ Ա Կ Ա Լ Ի Ք

✱ Զափայի Հայ Ազգային վարչութիւնը զնահատելով ՍԻՈՆը, հինգ անգլիական ոսկի զրկած է իբրեւ նուէր, ձեռամբ Տիար Հայրապետ Յակոբեանի:

✱ Կալկաթանակ ծանօթ զրազէտ և զբարբառէր Տիար Մեսրոպը Յ. Աթեանց, Նոր-Ջուղայեցի, ՍԻՈՆի նուէր զրկած է իր Հայերէն և Անգլերէն զործերէն մէյ մէկ օրինակ:

ՍԻՈՆ իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Զափայէն և Կալկաթայէն արտայայտուած համակրանքի այս գեղեցիկ ապացոյցներուն համար:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՄՈՎՍԷՍ ԿԱՂԱՆԿԱՅՏՈՒԱՅԻ

Է. ԳԱՐ

ԳԻՐԲԸ.—Անիկա կը տարբերի հայկական զարդին մէջ փորձուած պատմութիւններէն: Ե. դարու պատմագիրները ամբողջական նիւթեր ունին: Գիտեն անոնց բաժանումները: Կը սլանեն զէշ աղէկ ժամանակագրութիւն մը: Այդպէս չէ Մովսէս Կաղանկատեացիին զիրքը: Անիկա տեսակ մը տոմար է ուր իրարմէ անկախ դէպքեր կամ շատ շատ իրարու հետ հետաւոր կապով մը միացած եղբորութիւններ կը պատմուին, առանց ժամանակագրութեան:

Այդպէս առաջին զիրքը որ կը բաղկանայ երեսուն զլուխներէ, տեսակ մը ազգարանութիւն է ուր խորհեացիին նմանութեամբ հեղինակը կ'աշխատի Աղուաններու ծագումը, անոնց իշխաններուն ծննդաբանութիւնը, բանի մը հերոսներու պատմութիւնը զիրի կապի: Այն զիրքին մէջ յիշատակաբան կը նկատուին մասնաճառութեան վրայ սրուած սեղեկութիւնները ու մասնաւորաբար ԻՋ. զլուխը որ կը խօսի վաղական Աղուանից արքայէն սրուած կառնական տաճանադրութեան մը վրայ: Առաջին զիրքը կը լցնեն մանաւանդ նշխարներու գիտի բազմաթիւ դրուագներ:

Բ. կը բաղկանայ 52 զլուխներէ: Ինչպէս ըսինք, շարայարուած դէպքերու ամբողջութիւն մը չի սարտանց մէջ հեղինակը: Ամէն մէկ զլուխ ինքնիր մէջ ամբողջ մըն է, նախորդէն անկախ, հետեւորդին չը կապուելով: Բայց այսպէս հաւարումներուն մէջ կան զլուխներ ուր պատմական եղելութիւն մը կ'ընդլայնուի ազատութեամբ ու մանրամասնութեամբ: Աղուաններու քաղաքական պայքարները Պարսից և Հոնաց հետ, անոնց թագաւորներուն յարաբերութիւնները, Յոյներու և Հայերու հետ շփումները, եկեղեցական հարցերու համար թղթակցութիւնները կարեւորագոյն մասերը կը կազմեն. շահեկան են դարձեալ Խոսրովի և Ջուանշիրի սպանութիւնները, Հոնեւորի ըրիտառնէութեան դարձը, մանաւանդ Ջուանշիրի վրայ շատ գեղեցիկ ողբ մը:

Գ. կը վերագրելի չէ Մովսէսին:

ՊԱՏԻՆՈՐ, ԱՆՃԵԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԳՈՐԴՆԵՆԻԱՐԱՒԻՐԸ.—Մովսէսը թերեւս ծագումով ու դաստիարակութեամբ հայ, բայց պաշտօն կը վարէ Աղուանից կաթողիկոսաբանը: Այնպէս որ իր հայկական մասնեագիր մեղի կը շահագրգռէ անուղղակի ձեւով մը: Անիկա վերջին ներկայացուցիչը կարելի է նկատել Ե. դարու մեծ զարդին, որ հիւսիսական ազգերուն կրօնական ու թերեւս ալ մշակութային միութիւնը երազեց ու այդ ուղղութեամբ անձանձիր աշխատեցաւ: Մաշտոցի կենսագրին թուցիկ տեսչեկութիւնը հոն արդէն լայն իմաստով քաղաքականութիւն մըն է: Մեր պետական տկարացումը եւ անկախութեան բարձր պատճառ եղած են այդ գեղեցիկ երազին բանդումին: Աղուանները տակի

կորովի ժողովուրդ՝ տակաւ իջնելով Կովկասի բարձրերէն թափանցած մեր երկրին մէջ։ Աւ քրիստոնէութիւնը ընդունելէ եւ սեպտեմբեր ամսին առաջին անգամ իր կողմէն եւ առանձին իշխանութիւնը որ իրը մշակայթի լեզու կը գործածէ հայերէնը, իր լեզուն «**խեցրէկազոյն, վայրենի**» բլլալուն պատճառաւ։

Գիրքը կտրելի է ուսումնասիրել բանի մը սեռակէտեմբով։

1. **ՊԱՏՄԱԿԱՆ.**—Արեւելիի այդ խառնաբանին, Կովկասի ժողովուրդներու ծագումնաբանական արդի-տաթեան անդեկութիւնները շատ բիշ են։ Շատ մը լեզեր մինչեւ հիմայ կը մնան առանց գրաւոր գործունէութեան։ Աղտաններու վայր իր անդեկութիւն արուած պատմական ընդլայնումները որքան ալ խրդապան բլլան, առ ստոյգ է որ գիրքէն կ'առջատուի սեռակ մը նկարագիր։ Ճիշդ է որ այդ ընդլայնութիւնը նկարագիրը ընթերցողը ինք պարտաւոր է ընելու (ի՞նչպէս չիշելի Գոնէփոմ որ ճիշդէն անցած առանց դիտած է այդ ժողովուրդը ու մէկ երկու էջի վրայ առած անոր պատկերը լրիւ)։ Ասիէ գտաւ չբնական մասային բարեխառնութեան մէկ պատկերը կտրելի կ'ըլլայ հանել, Խորենցէր որ գիրքին գրեթէ կէսը նուիրուած է նշխարներու գրաւոր, անսխիւնութեւ, սակար փոխադրող թափօրներու գրուածքներին։ Առ այս յամառութիւնը այդ սեռակ նիւթներու շարքը կ'առնական կամ անձնական չի կրնար բլլալ։ Այ մէկ հայ պատմիչ այդքան անգամ է այդ կէտերուն շարքը իր գործերուն մէջ։ Պատմական անսխիւնութեւ շանկան կը մնան դարձեալ բանի մը կատարատեական տոկորութեանց (անդամահառութիւն, խորտակում վայրենի ժողովուրդի մը Հոնեմ) նկարագրութիւնը։

2. **ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԿԵՐՊ.**—Մտաւոր գործին մէջ տիրապետող դիրքը պատմութեւ ծիրն է։ Անկիւղը ուղեկներու տաղանդաւոր շանգործող մըն է։ Եռասակ մը միաժամ եռանդ (verve) գինը մը մէջ գրեւտաւոր պատմական (narratif) արդիւնքը։ Ատոր համար գիտէ պատմաստել։ Տեսարան, անձեր, զէմին կամ տառան անձնութիւնը շատ դիրքաւ կը ծարուին։ Տեսող հակառակ քրոնիկոգիր մը բլլալուն, կեանքը չի գոնր համառօտութեան։ Տառամթիւր վիճակներէ կ'ախորժի եւ մեծ խնամքով կ'առաջնորդէ եղբայրութիւնները դէպի իրենց տաւոր փախճանը։ Այս տեսակետով անկիւղ գերազանց է մեր պատմիչներէն։ Գիտելի է որ գրագէտի միւր բլլալ անկի վիզադական շնորհ մըն է այս կարողութիւնը իր մօտ։ Գոնի մը սեղ արդէն իր գլուխներուն իրը վերադառնալով վիզապատմաբար, գրուածքաւ։ Ընթողաբար մակրայներ կը կշէ։ Արտաքին երեւոյթներու մէջ իր այս յաջողութիւնը հաւատարմի է անոր երբ տիրապետուր կամ համարմանութեւն արտաքին պատկերացումներ կ'ընէ։ Իր սեռանները մետաքս ու ոսկի ու արծաթաճիւղ կերպաններ են։ Խաչեր կը պատկերէ անոնց թիւերը գարգարող բարերուն գոյներն ալ տալ կը սիրէ։ Նոյն այդ սրտութիւնը աչքի՝ երբ վայրենիներուն կերպուր ուսելը, մարդ սպաննելը, մորթագերծելը կուտայ։

Բայց այս յաջողակութիւնը կը կորստի երբ հար-քը տիրապետուն ներքին անձնաւորութիւնը, հոգե-

բանական խառնութեւ (temper) ճշդիւնը վրայ է։ Անշուշտ գիրքին մէջ հերոսներ կան։ Եկեղեցական պատկերներ զէմը մըն է վիշոյ կաթողիկոսը որ փիլիսոփայ իրադարձութիւններով ծարուտ կեանքի մը նկարը կը բերէ մեր առջեւ, բայց որուն հոգեկան յորնետաճքը տաքտամ, անկատար կը մնայ ամբողջ գործողութեան ընթացքին։ Նոյնքան շանկան անձնաւորութիւն մըն է Զուտշիքը որուն ծիփուն դիմադիրը հեղինակը կը մեծցնէ տիւարի մը շնորհիւ։ Անկիւղ սեղմ ու գեղեցիկ չէ ինչպէս Հայկը Խորենացիին։ Բայց անկի մարդ է քան Եղիշէի **Վարդան**։

3. **ԴՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.**—Կազանկայտաւայցին թիփիկ գրագէտ մը չէ ան շուշտ երբ գայն մատեններ մեր նախորդ պատմիչներուն։ Անկիւղ բանաստեղծական շունչ չունի ինչպէս Բիւզանդի ու Խորենացին, ոչ ալ Փոքրեցիին ժողովուրդը շնորհ ու խաւած ձեւը։ Բայց ասոնց ամենէն անկի ունի արտաքին դիմադրութիւն բուսածը, որ գրագէտին բոլոր թերիւնը կը փոխարինէ երբ մանաւանդ տառան հետաւոր շրջաններէն կուգայ։ Բայց առանց ատոր ալ արդէն Կազանկայտաւայցին մէջ գրագէտը ինքզինքը կը փրէկէ։ Անկիւղ մանր դէպքերու ծարտար շանգործող մըն է։ Միտներէն շատ անկի ընկալանութեամբ կ'իյնայ արտաքին յարգարարներին մէջ, առանց հոնառութեամբ ծանրանալու։ Դատական պարզութիւն ու մեծափայլութիւնը է. դարու գործներուն անշուշտ կը պակսին իրեն։ Գարծնալ չունի Խորենացիին տարող ու սեղմ դարձուածքը դէպքերը դիմադրելու կամ անձերը շարժելու։ Բայց ասոնցմէ անկի ծարտար է երբ արուած դէպքէ մը կտրելի նպատար ուղէ երեւան բերել։ Անկի թափթփած, անկի անկապակից բայց միշտ տանելի իր մանրամասնութեանց հանդէսը։ Իր պատմութեան այս արձակ աշխարհիկ նկարագիրը յարմար է գրականութեան մը համար որուն գործիքը լայնաշուք ժողովուրդի մը, գիրի տրուեստի մը գործիքը կը մնայ։ Բայց զոր թեւադրող սղին կորովի ու երեսասարդ գանգուածէ մը կուտայ։

4. **ՇԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.**—Ընդարձակ այդ գործին մէջ եւ չեմ հանդիպած (բայց առաջին գլուխներէն) անդեմ ոչոնք անտարբեր ձգնէ գիտ։ Անկիւղ մեծագոյն ապացոյցներէն մէկն է իր շանկանութեան։

Այս յատկութեան տարբերը Գլխաւոր՝ **ՉԻՐՄԱՐԻՆԵՐ**, որ ամբողջ գործին մէջ կը բալէ գրողին հետ, տեսակ մը բանաստեղծութեան անդ կը բունէ։ Պատմողը կը սիրէ իր պատմածները, մարդերն ու իրերը, անսխիւնն ու գաղափարները։ 2. **ՆԱԽՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.** տարբեր Խորենացիին նախնականութիւնէն որ խառնութեան մըն է։ Զուտ վրոնց ու անարակութիւնը իրաւու հաւատարմի են, ու հարշններով հարուտ պատմութիւն մըն է որ կը տրամադրուի մեր երեսակայութեան եւ ոչ թէ դատումին։ 3. **ՏԱՌԱՐԻԿԻ ԸՆԹԱՆՈՒԹԻՒՆ.**—Գրեթէ վրոնց ետք անդ պատմիչը կը գանէ poignant. բունն թափ մը երբ մանաւանդ որքերգական գրուածքներ կը վիւղէ։ Զուտշիքի մարդ գլուխ գործող մըն է կենդանի ընդլայնումի։ Խորովի սպանումը նոյնպէս։ Նոյնպէս կառուար էջ մըն է Զոնայ եւ քրիտոնեայ եկեղեցա-

կաններու խաչին եւ կուսքերուն պայքարները: Ան-
կազին հետաքրքրութեամբ մը կը հետեւիս զէպրե-
րուն ուրնք բեզ կը տանին: 1. Աճի կրագոյրը.—
Որ դարձեալ բազդատելի չէ վերեւ յիշուած հեղի-
նակներուն, բայց որ աւելի բնտանի, աւելի հաճելի
յատկանիշներ ունի:

ԱՐՈՒԵՍՏԱՔԷՏԸ.—Այս տիպոսը կարելի է հա-
մեաւորէն բնծայել մարդու մը որ ինքզինքը կը կար-
գացնէ նոյն իսկ առաջելներու ցուցադրումին ընդ
մէջէն: Անշուշտ զէպրեքը անկախաբար թելադրող
կրնայ ըլլալ եւ գրողի մը բերել կարելոր չը-
պատու: Բայց առիշէ դուրս պէտք է հաստատել ըն-
դունակութիւններ նպատակները օգտագործելու: Ու-
րեմն:

1. Պատմելու բնագոյ
2. Ընթերցելու հաշակ
3. Մտնակայութիւն
4. Կենցաղութիւն

վերագրումներ են,
որ արուեստին կա-
ռուածին կը պատ-
կանին:

Արդարեւ այն բիշ բանը որ բուռեցաւ վերը, ա-
նոր շահեկանութեան մասին, իր նախատարրերը
կ'աւանդէ արուեստագէտի զգայնութիւնէն. այս զգայ-
նութիւնը գրեթէ կը նոյնանայ մեր Դ-րդ դարու պատ-
միչներուն նախնականութեան հետ՝ աւելի չոր ժողո-
վուրդի մը դիւ չմշած զգայն մէջ զօրաւոր, հա-
ւատաւոր ձեւը: (Ուշագրու է որ մեր պատմիչներ
այնքան ժողովալ են նշխարներու պատմութեամբը
ու կաղանկայտուացին՝ այնքան առատաբան):

Յետոյ, բրիտանիական նկարագիրը արտայայտե-
լու այդ շատ մասնաւոր եղանակը որ արեւելեան է
անշուշտ բայց ոչ գուտ հայկական, որ բիւզանդա-
կան վկայագրութեան կը մօտենայ, բայց աւելի կը
զատուի որոշ գիծերով: Ճիշդ բառ մը չեմ գտներ ու-
րախելու համար այդ զգացումը որ սակայն մեր բու-
րը պատմիչներուն խորքը կը կազմէ:

Անոնք որ արեւելեան բրիտանիկութիւնը ուսում-
նասիրած են, կուտան համադրումներ որոնք բիշ
շատ կը տարածեն վարդապետութեան հիմնական չը-
կարագիրը, իր ծաւալման աւագաններուն վրայ, ե-
զիպատական, Սուրիական, Յունական ու Հայկական
բրիտանիկութիւնները կարելի է գտնել իրարմէ: Բայց
ո՛ւր գետնից վրայ հոգեկան վիճակը որ սնուցած է
կաղանկայտուացիին զգայնութիւնը ու անոր հետե-
ւանք՝ արուեստը:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀՐԱՇԱԽԻ ՄԸ.—Ամէնէն բազցը
հրապոյրներէն մէկն է այդ պատմութեան: Ու հեղի-
նակին հաւատարմ եւ հրաշխատան զէպրեքը իրարու
կը պատասխանեն հարազատութեամբ: Այս հիմնա-
կան գիծին վրայ աւելցուցէք եղելութիւնները թեւա-
ւորելու, ի պահանջել հարկին գոյնի եւ շարժումի
զգայնութիւններով քայլանելու կարողութիւն: Նայե-
լու ձեւը որ կը հասնի յատկանշական երանգն ու
տպաւորիչ մանրամասնութիւնը: Բայց մընդորբը
պատրաստելու ապահով տաղանդ մը, որով գիրքին
մէջ բարեխառնութիւնը կը ստեղծուի ու արուեստին
միութիւնը կը շնորհուի այդքան անյարիր իրադարձու-
թիւններու, իրականութեան զգայարանք մը որ ար-
տաբին է թափանցումով բայց գիտէ բնտրել: Որ
ներքին աշխարհն անգամ մանկուկնակ հաւատախո-
թեամբ մը կը յաւակնի թափանցել, բայց պարկիշտ

կը մնայ աշխարհիկ յատկութիւններու ցուցադրու-
մով, շահագործումով մեր վրայ ազդեցութիւն
գործելի:

Այս բանի մը խոշոր գիծերը չեն բաւեր ծիշդ
նկարագիրը աւելի համար այդ **ԵԼԷՆԱՐ, զիւցագ-
ներգութիւն, պատմութիւն, վկայարանութիւն**
բարբերութեան պատկերացում, ցկարագրութիւն ու
միամտութիւն **բանաստեղծութիւն** միանգամայն եղող
գործ մը բացատրելու համար: Այս ամէնուն խառնուրդն
է անիկա: Բայց տանելի, բայց առանց poussé, յա-
ւակնու եղանակի:

ԵԼԵՆԱՐ.—Կաղանկայտուացիի լեզուն չունի դա-
տական (ե. դարու) հայերէնին ճշգրտութիւնը, հաբե-
տութիւնը բացատրութեանց, առատութիւնը ձեւե-
րու եւ զարմուածքներու: Դարձեալ՝ բերականական
օրէնքներու հանգէպ ճաշակաւոր ու յարգալից վե-
րաբերումը: Միւս կողմէն ինքզինքը բոլորովին լրաց-
ված մըն ալ չէ ան: Ունի կենդանութիւն, փոփո-
խութիւն ու ներգաշնակութիւն, որոնք ոճի յատկու-
թիւններ չեն հաս: Անիկա իր ազնուականութիւնը,
պարզութիւնը կորսնցուցած բարբառն է որ երկու
դարու դժբախտ թաւալումէ մը վերքը տակաւին բա-
ւական պահած է իր հարազատութիւնը:

ՈՃ.—Ոճի առանձին ուսումնասիրութիւն մը ա-
ւելորդ պիտի զար բոլոր այն հաւատաւորներէն ետ-
քը որոնք բուռեցան վերը: Բայց այդ ամենուն հետ
անոր զիրքը ունի գրութեան (écriture) մասնաւոր ե-
զանակ մը որ ուրիշներուն մօտ կ'որակներ ոճով:

Երբեք դանդաղ, անիկա շարժումն քան մը ունի
զիրքին բոլոր հատուածներուն մէջ: Նկարագրող,
պատմող, բարդող, խորհրդածող՝ ամէն բանի կը
յարմարի անիկա: Առանց ոճի, բրտնիկի փայլուն
օրինակ մը: Ո՛չ: Այլ քան մը որ կը վարանի անծ-
նականութեան եւ տափակ, հասարակ արտայայտու-
թիւններուն միջեւ: Ու ատով իսկ կ'ըլլայ տեսակ մը
գրելու ձեւ, տեսակ մը ոճ, որ դասական խնամքէն,
հոնտորակուն նպատակներէն, գիտուն ճաշակի մը բն-
ծեալութիւնէն բարեբախտ ձեւով մը չ'օգտուիր: **Շար-
ժուն կենցաղի** ոճ մը որ կը հազնի ինքնատիպ նը-
կարագիր, զատուելով մեր գրականութեան տիպար
պատմիչներէն, ինքզինքը ըլլալու համար: Դարձեալ
առողջ, բիշ մը կոշտ նոյնիսկ, բայց միտոտ ոճ մը,
որ կը յարմարի այդ բարբառոս երկրին,

Նիկոսիա

ՕՇԱԿԱՆ

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ Մ Ը

Այս հանելուկը ճիշդ լուծողից Ամեն. Ս. Պա-
շխուր հօր **Հովնական Սարգսէ** օրինակ մը պատ-
գել պիտի տուի:

— «Բառին առջի վանկերն երկու
երրորդ վանկով կը թարգմանուին՝
Որ առաջորդէն բառ մ է ինքնին.
Ամբողջը մօտ բեր իրարու,
Ու կ'ունենան ի Պաղեստին
բաղաբ մը հին »:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆ, ՊԱՇՏԵՒ

—

Սիմոնի ներկայ տարույ Ապրիլի թիւին մէջ ն. Աղբալեան բառական մանուածագատ գրութեամբ մը փորձած է վերի երկու բառերուն ծագման վերլուծութիւնը ընել: Իր տեսութիւնները սակայն չեցած են սոսկ կարծիքներու և ենթադրութիւններու վրայ, որոնք ըստ իս բոլորովին քրժածին և անարժէք են:

Պ. Աղբալեանէն շատ առաջ, արդէն Վալթէր Բառերուն ստուգարանութիւնը տուած է Տօքթ. Յ. Թիւրեքեանի «Արիւհայ Բառարան»ը՝ Ամբարիշտ բառին տակ (էջ 22) սա տողերով.

«Ամբարիշտ—ան միտականով որ քիջով է դարձած է և բարիշտ (որ և պարիշտ=برست) արմատով մի բարդութիւն, իբր ٭برست=այն որ կը թերանայ ի կրօնականս, և տարածարար՝ անխառն, անզգամ, չարագործ, և այլն: Պաշտ արմատը դուն ուրեք գործածուած է մեր մէջ, զ. օ. Կաշտ և մի քանի այլք, այլ ասոր տեղ իւր ամփոփ Վալթէր ձեռն է յաճախականը, պաշտմ, պաշտօն, աստուածապաշտ, արեւապաշտ, և այլն. մինչ Պարսկեր միշտ անփոփոխ կը գործածէ. آتش پرست, آتش پرست և այլն:

Որմէ կը տեսնուի թէ մեր Վալթէր կամ Վալթէր արմատը թէ՛ կազմով և թէ՛ իմաստով կը համապատասխանէ պ. ٭-ըին: Այս է ահա բառիս ստուգարանութիւնը պարզ և մեկին: Այ ի՜նչ տեղի կայ ձրի ենթադրութիւններու թէ Վալթէր ձեռ մը եղած է երբ արդէն լեզուին մէջ գոյութիւն ունի Վալթէր ձեռը, հոգ չէ թէ մերը է իսկ Պ. Բ. քանզի, ինչպէս յայտնի է, ձայնաւորները կրնան տարբերիլ ուստի և հնչուի չեն առնուիր համեմատութեանց մէջ:

Ի՜նչ հիման վրայ նաև ենթադրել թէ Վալթէր—ա՛մ ձե մը ունեցած ենք ի հնումն, պաշտող նշանակութեամբ, «ինչպէս ա՛մ» կը յաւելու յօդուածագիրը, նշանակում է ա՛մ, կտրող՝ հատանել կամ ատանել բայի ա՛մ արմատից»:

Եւ չկրցայ տաամ բառ մը գտնել որ

հատաննմէն եկած ըլլայ, և ոչ ալ ատաննմ ձեռ տեսած եմ տեղ մը: Թէ որ ա՛մը ակոյս պիտի հասկցուի բուն բառը ա՛մն է և սա բնաւ կապ չունի հատաննմ բային հետ: Որով ա՛մ=ան=ալ հաւասարութիւնը, որ գրուած է Վալթէր կամ Վալթէր մտացածին ձեռերը մեկնելու համար, բացարձակապէս զուրկ է ո՛ւնէ կշիռէ:

Այսպիսի մտքը ճամբաներէ Պ. Աղբալեան կը տանի մեզ այլ բուրդներու, մեր առջև հանելով Վալթէր—ա՛մ, Վալթէր—ան և այլն. կերտութիւնները, որոնց հասնելու համար երեւակայութեան ազատ թռիչք տուած է: Իբրեւ թէ «ժամանակի ընթացքին խօսողներ լեզուական գիտակցութեան մէջ ա՛մ անանցը կորցրած է իր արժէքը և դադարել է գիտակցուի իբր ան=ալ նշանակման մի բարեշրջում ա՛մ անանցի մը փոխած է հի և ա՛մ անանցն այնուհետեւ սկսած է կիրարկուիլ ալ կերպարանքով»:

Նոր և ուր ա՛մ անող նշանակութիւնը ունեցած է հայերէնի մէջ, թէ որ այդ ալ լոկ ենթադրական է, ապա վերի հատուածը ևւ կարեւորութիւն չունի:

Պաշտ բառին մասին խօսելով Աղբալեան կը յիշեցնէ թէ սորա հին գրութիւնն է Վալթէր, որուն նախկին ձեռը օպտք է լինէր Վալթէր—ա՛մ, որ է Վալթէր—ան ձեռի մի ձեւափոխութիւն, ք և — հնչումներ լծորդութեան հետեւանքով: Ունայն ենթագրութիւններ: Ո՛ղ չգիտեր թէ ա՛մ եղած է շ. զ. օ. Պաշտ՝ Պօղոս, հաւր՝ հօր, աւր՝ նել՝ օրհնել, աւգնել՝ օգնել, և այլն, ասոնց կարգին և պաշտան՝ պաշտօն:

Ինչո՞ւ այստեղ ենթադրել թէ «ա՛մ դու—դաձայնի միջև (աւելի շիտակ էր ըսել ա՛մ) սղուած է մի —» որպէսզի Վալթէր—ան հանուի: «Ք և — հնչումներ լծորդութեան հետեւանքով» խօսքին մէջ քը տպագրական սխալ կը համարիմ փոխանակ էի, քանի որ խնդրոյն մէջ է գիրը չկայ: Բայց չ ևւ — հնչումները երբեք լծորդ չեն, որով պաշտօն բառին մասին գրուածն ալ ինքնին ջուրը կ'իյնայ:

Պաշտ և Վալթէր բառերուն ծագման և յօրինուածութեանը մասին այսպիսի բռնադատութիւ վերլուծումներ տալէ յետոյ, Պ. Աղբալեան կ'անցնի անոնց հնագոյն իմաստին ու կը հրամցնէ մեզ ծիծաղելի գիտեր: Ուրիշ ուր, կը զարմանամ, հանգի-

տութիւն կը տեսնէ մեր քաղաքին և տեղ-
 արշաւարտին մէջ, արմատ արշաւարտ և արշաւարտ
 բառերուն, որ է հաշտութիւն և հաշտեցնել:

Հետեւաբար նմանաձայնութիւնն խա-
 բուած է: «Իր վերջաւորութիւնը, կ'ը-
 սէ, կ'ըստ է Պ. ի վերացական բաների
 նոյն վերջաւորութեան, այսպէս արշաւարտ
 զանք, ճիշդ եւայն»:

Պ. Աղբաւեան կը մոռնա՞ր արդեօք թէ
 արշաւարտին էութիւնն է և կարելի
 չէ բաժնել իրարմէ, մինչդեռ Պ. արշաւարտ
 բառին շուրջ մասնակէ արմատին վրայ
 աւելցած, յորմէ արշաւարտին արշաւարտ
 կազմով են նաև արշաւարտին արշաւարտ
 որոնց արմատն է արշաւարտին արշաւարտ
 «Բարձր» արմատին է, կը գրէ Աղբաւեան, և
 իմաստի տեսակետով համարմէք է մեր
 հաշտ արմատին, որից կազմուած են հաշտ-
 արմատին, հաշտ-արմատին և նոյն արմատն ունեցող
 միւս բառերը: «Հաշտ արմատի մի պարզ ձեւն
 ենք համարում հաշտ արմատը, ինչպէս հաշտ
 արմատի պարզ ձեւն է հաշտ (հաշտ-ան-ել,
 ատ-ան-ել): Այս արմատից ենք ծագած հա-
 մարում յաշտ բառը որ նշանակում է զոհ,
 նուէրք»:

Մայրէ ի ծայր սխալ: Մեր հաշտ պարս-
 կերէն և պահլաւերէն արշաւարտն է և բնաւ
 զօրք չունի քաղաքին հետ. իսկ յաշտ ալ
 կը համապատասխանէ Պ. արշաւարտին, յորմէ
 արշաւարտին յի նախդիր չէ ալ էութիւնն է
 բառին, ուստի երեւակայական հաշտ ար-
 մատ մը գոյութիւն չունի (Տէս Ար. Բառ.
 էջ 225 և 267): Այս հիման վրայ որչափ
 զաւելտական պիտի գտնէ ընթերցողը Պ.
 Աղբաւեանին գրութեան վերջին հատուածը:

Նիւնոբ

Մ. Յ. ԹԻՐԵԱՅԵԱՆ

ՈՒՆԱԿԱՆՈՒՄ

ԱՐՄԷՆ ԵՐԿԱՅԻ ՍՈՒԳ. քերթուածիկին
 (ՍԻՈՆ էջ 203, երկրորդ սիւնակ) վերջին
 տան առաջին տողին մէջ «Մթերնադի մէջ
 երկկում»ը պէտք է ըլլայ «իրիկում»:

ԼՈՋԱՆԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ՍԻՈՆի նախորդ թիւին Խորագրականով
 բացատրած հիմն Լոգանի ժողովին նշանակութիւ-
 նը, իբրեւ կրօնական մեծ ճարտար Բրիտո-
 նական Եկեղեցւոյ այս դարուն պատմութեան
 մեջ, և ըստ հիմնի որ չենք գիտեր քի ինչ կերպով
 պիտի մասնակցի Հայ. Եկեղեցին այդ ժողովին:

Ինչպէս որ ժամանակաւ հայ քերթու-
 մեջ, Մայր Աթոռ ուղղակի հրաւեր ասացած է
 Հայաստանի ու Կարգի համաժողովի ֆառաշա-
 րութեան և Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապե-
 տը, իր կողմէն Յանձնաժողով մը նշանակած է
 Լոգանի ժողովին մեջ Հայ. Եկեղեցին ներկայա-
 ցնելու համար: Այդ Յանձնաժողովին անդամ-
 ներ են Տիրաւոր Սրբազան Ամերիկայի սուր-
 անորդ, Ղեւոնդ Եպս. Գուրգեն Մանչիսթրի
 Հովիւ և Գրիգորիս. Եպս. Պարսիսան Կրդակն.
 Պատմիչական Եւրոպայի:

Մայր Աթոռոյ Գեղ. Հոգևոր Խորհուր-
 քը, յանուն Ն. Ս. Օծուրեան Ամ. Հայոց Վեհ.
 Հայրապետին, հետեւեալ պաշտօնագիրը ուղղած
 է Յանձնաժողովի անդամներուն. պաշտօնագիր
 մը, որ կը գծէ Յանձնաժողովին իրաւասու-
 րեան սահմանը Լոգանի ժողովին մասնակցելու
 համար:

Պաշտօնագիրը գրուած է Գեղ. Հոգևոր
 Խորհուրդի Դիւանին, և կը կրէ 451 Թիւը և
 4 Յունիս 1927 րուականը:

1926 թուի մայիսի 19 թուակիր The
 Secretariat of the World Conference on Faith and Or-
 derի հրաւերի հետեւանքով նորին Վեհա-
 փառութեան Թ. հայրապետական կոնդա-
 կով կարգուել է մի Յանձնաժողով նախա-
 գահութեամբ Տ. Տիրաւոր Արքեպիս. և
 անդամակցութեամբ Տ. Ղեւոնդ Եպս. Գուր-
 ցեանի և Տ. Գրիգորիս Եպս. Պարսիսանի
 առաջիկայ օգոստոսի 3-21ին Լոգանում
 գումարուելիք քրիստոնէական եկեղեցիներ-
 ի Համաժողովին ներկայանալու, իբրեւ
 Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի
 ներկայացուցիչներ, ներկայացնելու Հայ
 Առաքելական հիւնարեց Եկեղեցին:

Գեղ. Հոգևոր Խորհուրդը՝ Վեհափառ
 Հայրապետի ցանկութեան և պատուէրի
 համաձայն մշակել է այն սկզբունքները,

որոնցմով պարտադրապէս պիտի ղեկավարուի վերոյիշեալ Յանձնաժողովը՝ յիշատակուած օգոստոսեան համագումարում։ — որք են .

1 . — Աղջուները համագործակցական համագումարի բացումը, յայտնել Հայ Առաքելական հնազարեան ազգային եկեղեցւոյ սիրով մասնակցելը նրան, որ եկեղեցիները մերձեցման է ձգտում և բնդհանուր համագործակցութեամբ Բրիտանիոյ սիրոյ շնչով աշխարհը ֆերմացնելու և նրա Աւետարանի յաւիտենական դադափարները կեանքի մէջ մարմնացնելու նպատակ է զբիլ և դէպի այդ նպատակներն առաջնորդելու ուղիներ հարթելու հետամտութիւնն է :

2 . — Հայ եկեղեցին՝ իր պատմական անցելալում մշակած կանոնական իրաւունքի և սրբազործած աւանդութիւնների համաձայն իր կեանքի ամենատեսակ խնդիրների լուծման մէջ՝ վախճանական որոշումներ բնդունել է Ամենայն Հայոց Ընդհանրական Հայրապետի գլխաւորութեամբ գումարուած ազգային եկեղեցական ժողովով : Ուստի և ներկայ Համագումարում Հայ եկեղեցու ներկայացուցչութիւնը իրաւունք չունի նրա վախճանական որոշումներին մասնակցելու և պարտադիր ճանաչելու այն Հայ եկեղեցու համար : Այլ յանձնարարում է միայն խորհրդակցական մասնակցութիւն ունենալու և եղած բոլոր որոշումներն ու Համագումարի ամբողջական պատկերը բնդարձակ գեկույցով մատուցանելու : Վեհափառ Հայրապետին՝ յառաջիկայ ազգային և եկեղեցական ժողովի խորհրդակցութեան և քննութեան ենթարկելու և նրա հեղինակաւոր որոշման համեմատ էլ յիշեալ Համագումարով ապագայ գումարումների մէջ իր դիրքը որոշելու :

3 . — Բրիտանական եկեղեցիների մերձեցման և համագործակցութեան նախադրեալ համարելով եկեղեցիների փոխադարձ ծանօթութիւնը, այլ և ի նկատի առնելով ներկայ Համագումարի կատարելիք աշխատանքների ծրագիրը՝ յանձնարարում է Յանձնաժողովի, ըստ պահանջի հարկին, տալ Հայ եկեղեցւոյ դաւանական և ծիսական արարողական նկարագիրը, ուղեցոյց ունենալով Տիեզերական երեք ժողովները և ներսէս Շնորհաւոյ «Ընդհանրականը» : Ինչպէս նաև՝ յատկապէս

Հայ եկեղեցւոյ վարչական կազմակերպութեան նկատմամբ՝ Մաղաքիա Օրմանեանի բնդհանուր գնահատութեան արժանացած «Հայ եկեղեցին» : Այլ և պարտք է դրնում յանձնաժողովի դրայ յատկապէս շեշտելու Հայ եկեղեցւոյ ազգային ժողովրդական ոգին, նրա գեմոկրատիկ բնոյթը՝ նկարագրելով նրա պատմական համագոտ անցելալը, բնդգծելով արեւելքի բաղմացել և բաղմաբոն ժողովուրդների մէջ դարեր շարունակ քրիստոնէական կրօնին հաւատարիմ մնալը և նահատակ եկեղեցւոյ կեանքով ապրելը, տալով բիրաւոր վկաների շարքեր մինչև իսկ մեր օրերում :

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը Ամենայն Հայոց Հայրապետի հաճութեամբ՝ նախադնելով սոյն համագոտ գեկափար սկզբունքները՝ վստահ է որ Յանձնաժողովը լրութեամբ, շրջահայեցողութեամբ և Հայ եկեղեցւոյ ոգւոյ հարազատութեամբ կ'ընթանայ վերոյիշեալ Համագումարում, զգալով և գիտակցելով այն մեծ պատասխանատուութիւնը, որ ծանրանում է իր դրայ՝ պատուով ներկայացնելու Հայ եկեղեցին՝ այդ քրիստոնէայ եկեղեցիներից մէկը՝ իր մեծութեան, վեհութեան և քրիստոնէական ամենատեսակ սկզբունքների հաւատարմութեան մէջ, և մաղթում է յաջողութիւն ու հայցում Տիրոջ օրհնութիւն Յանձնաժողովի դրայ :

Անդամ Գեր. Հոգ Խրեյի. ԽՈՐԷՆ ԱՐՔԵՊՍ.

Դիւանապետ ԲՈՒԲԷՆ Ծ. ՎՐԳ. Գարսուդար . . .

ՍԻՈՆԻ յաջորդ բիւէն սկսեալ պիտի հրատարակենք Ս. ԵՓՐԵՄԻ ԱՍՈՐԻՈՅ ՎԵՇԱԼԱՆ ԱՍՍՅՈՒԱԾԻ ՎԱՍՆ ՆԻԿՈՄԻԿԵԱՅ ԲԱՂԱՅԻ գործը, ծանօթ բանասէր Պրն. Քրէտէրի Զ. Մուսրաշի խնամով : Այս գործին ատուելին բնագիրը կուսում է, և հայերէն քարգմանութեամբ միայն պահուում է Չեռագրի մը մէջ, որ սեփականութիւնն է Ս. Յակոբայ Մասեմադարանին :

ՊԱՆԵՍՏԻՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

ՆԻ

ԼՈՒՍԵՂԷՆ ՄԱՐՄԻՆԸ

Յուլիո 22: Ուրբ. զիշեր ժամը 10:

Շարժքը օտար երևոյթ մը չէ Պաղեստինի համար: Սուրբ Գիրքի մէջ բաւական յիշատակագրութեան կան անոնցմէ. եւ թերեւ անոնցմէ մէկն էր Սողոմ-Գոմորը կործանող հրաբխային երկրաշարժը, որ իբրեւ Աստուածային ցասումի արտայայտութիւն ընդունուած եւ նկարագրուած է այդ երկու քաղաքներուն ներքին ապականութիւնը պատժելու եւ պատահաւորաբար համար:

Կ'ենթադրուի որ Մեհեւ-Մեւ- չըջակայքն եղած ըլլայ երկրաշարժի որրանը:

1927 Յուլիո 11, Իշ. կէսօրէն ետքը, ժամը 3,05—3,10ի միջև, շարժեցաւ Պաղեստին, նախ հիւս. հր. ուղղութեամբ եւ յետոյ արեւ. արեւմ. ուղղութեամբ, ահուսարսափի մատնելով բովանդակ Պաղեստինի եւ Անդր—Յորդանանու ժողովուրդները, եւ պատճառելով անձի եւ շէնքի կորուստներ:

Երուսաղէմի The Palestine Bulletin Օրաթերթը, իր Յուլիո 12, Գշ. օրուան թիւէն սկսեալ պաշտօնական լուրերու տեղեկութիւններ հաղորդեց շարժքի աղետալից մանրամասնութիւններուն վրայ:

Պաղեստինի մէջ ամէնէն զէշ կործանած քաղաքն է Նապլուս, (Ս. Գիրքին Սիւքեմը) Գարիզին լեռան ստորոտը: Բոլոր հին տուններ շատ քիչ բացառութեամբ, խարխլած եւ կործանած են եւ 125 հոգի մեռած, բացի երեք հարիւր վիրաւորներէ, որոնցմով լեցուած են քաղքին երկու հիւանդանոցները. վիրաւորներէն ու փնասուածներէն ամէն օր մեռնողներ կան:

Շարժքը թէեւ սաստիկ եղաւ, բայց ոչ անկանոն ցնցումներով. այնպէս որ բոլոր հին եւ նոր շէնքեր, որ խնամքով շինուած են եւ լաւ շտապարով, անփնտ անացին. իսկ այն բոլոր շէնքեր որոնք անխնամ շինուածներ են փռած հողի սովորական շահախօք, ասոնք բոլոր փլասուեցան:

Սոսկելով իւն երուսաղէմ քաղաքին վրայ, պարխապներէն ներս, շատ մը տուններ եւ շէնքեր խախտեցան, խարխլեցան,

թէեւ կործանում չեղաւ, բայց քաղաքապետութիւնը ինքն կործանել կուտայ զէշ կերպով վտանգուած շէնքերը, մասամբ կամ ամբողջովին:

Մասնաւորապէս խօսելով Ս. Յակոբի շէնքերուն եւ կալուածներուն վրայ, պէտք է ըսել թէ լայնածաւալ փնաս մը չունեցաւ Ս. Յակոբ, բայց ինչ որ եղաւ այնչափ ծախքի դուռ մը բացաւ որ լըջօրէն մրտահոգ կ'ընէ վանքին վարչութիւնը:

Ս. Յակոբայ տաճարը ամուր եւ քաջ դուռն եկաւ այս ցնցումէն, հազիւ ձեփի ճեղքուածներ մը կ'երևին տեղ տեղ. Ս. Յակոբին հարաւային կողմին կից Ս. Էջմիածին կոչուած եկեղեցոյն տանիքը, հարաւէն, արեւել—արեւմտեան զօնով ճեղքուեցաւ թեթեւօրէն:

Ս. Յակոբին արեւմտեան հարաւային կողմը, Պատրիարքարանի կից շէնքերուն անկիւնը, երկու սենեակներ վերէն վար խախտեցան եւ կ'ըստին փլուզուեցան ճարտարապետին ցուցումներով, եւ վերաշինուեցան: Ս. Յակոբի հիւսիսային կողմը, տանիքի վրայ, խոհանոցին կից, արեւմուտքէն արեւելք գիծին եւ վանքի հիւսիսային պատին վրայ, «Հիւանդանոց» կոչուած մեծ սենեակը վար տոնուեցաւ մեծ մասամբ, եւ կը վերաշինուի այժմ:

Ս. Յակոբայ շրջանակին մէջ, Պաղեստինի կոչուած երկրաբանի շէնքին, որ միաբանութիւնը կը բնակի, մասնաւորապէս արեւելեան թևը, հիւսիսէն հարաւ, վտանգաւոր կերպով ճեղքուեցաւ եւ ճեղքուածները լեցուեցան խճաղաղախով եւ ամրացուցան: Զմ—Թաշը, որ Ժառանգաւորաց վարժարանի առանին մասն է, դարձեալ արեւելեան թևին վրայ, հիւս. հարաւ ուղղութեամբ, բարակ ճեղքուածք մը ունեցաւ:

Ս. Յակոբայ վանքին հիւսիսային պատը, արգէն շատ ամուր չէր, բայց կրցաւ դիմանալ շարժքին. միայն խոհանոցը որ այդ դիմին վրայ է, արեւ.—արեւմ. ուղղութեամբ ճեղքուածներ ունեցաւ. նոյնպէս Շղթայակրին Պատրիարքարանը, որ Գառաւիտի ալ կ'ըստի, մանր մուկն ճեղքուածներ ունեցաւ ամէն ուղղութեամբ:

Այնպէս որ Ս. Յակոբի շրջափակին մէջ վերաշինութիւն, նորոգութիւն եւ այն գործունէութիւն մը կը տիրէ այժմ, բոլոր

խախտած մասեր կը փութցունին, և կը վերանորոգուին: Ս. Թորոս եկեղեցւոյն փայտանոցէն յօրինուած բարձր ցուրտները փայտեցան և նորահասար խճաղադարէ նորը կը շինուի:

Ս. Յակոբի վերաբերեալ տուններ, վանքին հիւսիսային կողմը, ուր քաղաքացիք կը բնակին, առհասարակ փնտռուած են:

Ս. Յակոբի մօտ, արեւմտ. — հիւս. անկիւնը Դաւթի Բերդը խախտուածներ ունեցաւ, և այդ բերդին վրայի Գլխաւոր, որ Սալահաթինի կը վերադրուի, արդէն խարխուլ և երկաթէ չըջանականերով դօտեպնդ, իր շէրէֆէին արեւելեան կողմէն վտանգաւոր բացուածք մը ունեցաւ միւս պատուհանի մը չափ:

Զիթենեաց լեռան վրայ, հոն ուր Լաւրէնթիոս (Ստանատեղի) փութեալ եկեղեցիին արեւմտ. հարաւին վրայ և կից շինուած ճամփի շէրէֆէին բոլորովին թռաւ, և շատ տուններ խախտած խարխուլ են: Զիթենեաց լեռան վրայ Գերման բողոքականաց եկեղեցին, որ Պաղեստինի Բարձր Բօմիսէրութեան Ռէզիդենտն է երեսնադէմի զբաւումէն ի վեր, հակառակ իր հոյակապ ու ամրաշէն որմնադրութեան, ծանրապէս փնտռուած է, մինչ Գերման կաթողիկոսներուն հոյակապ և բերդանման շէնքը, Սիոնի հարաւային արեւելեան անկիւնը, մեր Ս. Փրկիչ Վանքին մօտիկ, անխախտ ու անվնաս մնաց:

Այնպէս կ'երևի որ երկրաշարժի բուն զիժին վրայ կը գտնուէր պարսպապատ երեսնադէմը: Դիտուած է որ Ս. Յակոբի հիւսիսային կողմը, Վանքիս կալուած տուններուն կոյուղիները, երկրաշարժէն 2-3 օր առաջ թանձր ծուխ մը և ծծմբային հոտ մը արձակեցին, բոլորովին տարբեր կոյուղիներու յատուկ կազային արտաշնչութենէն:

Յորդանանի հովանի մէջ, և այն կէտին, որ ըստ աւանդութեան Փրկչին մկրտուած տեղն է, շարժքը ահուկի եղած է: Յունաց Յովհաննու Կարապետի վանքը կործանած է բոլորովին, և երիքով, որ հովանի արեւմտեան հիւսիսային անկիւնը փռուած է, խարխուլ է, և երիքովի օթեր կ'իտովին փլած և երեք հնգիկ ճամբորդներ անշնչացած են փլատակին տակ:

Երկրաշարժը Պաղեստինի ծովեզերքին

վրայ հազիւ թէ զգացուած է: Եաֆա և Զայֆա անփնաս եղած են շարժքէն, բայց Եաֆայի մօտ Ռէմլէ, ուր մենք ունինք Ս. Գէորգ Վանքը և կալուածներ, խարխուլ են, մինչ նոր շէնքեր անփնաս մնացած են:

Ս. Գէորգ Վանքը ծանրապէս փնտռուած է: Ռէմլէի տեսուչ Ներսէս Վրդ. Թորոսեան Տեղեկագիր մը մատուցած է Ս. Պատրիարք Զօր, որմէ կ'երևի թէ Ս. Գէորգ Վանքի եկեղեցին թեթևօրէն փնտռուած է: Իսկ Պատրիարքարանը, Տեղարանը, և ուխտաւորաց սենեակները անբնակելի եղած են բոլորովին:

Պէտք է դիտել որ Պաղեստինի երկրաշարժը մէկ օրուան և մէկ րոպէի յատուկ երեոյթ մը չեղաւ:

Մենք երեսնադէմի մէջ Յուլիս 11-ի առաջին ցնցումէն սկսելով, ընդհատ ընդհատ, ամէն օր, մինչև օգոստոսի կէսերը, և քանի մը օրը անգամ մը, գիշեր կամ ցորեկ, առաւել կամ նուազ ուժգին ցնցումներ զգացինք. միևնոյն ցնցումը միևնոյն տունն ոմանց զգալի եղաւ, իսկ ուրիշներուն անզգալի: Զօրաւոր ցնցում մըն ալ եղաւ Օգոստոս 14, Կիրակի գիշեր ժամը 10-10,30-ի միջև:

Առաջին շարժքը, եթէ լման վայրկեան մը տեւէր, բոլոր երեսնադէմ աւերակոյտի մը վերածուած պիտի ըլլար: Այսչափը բաւական շարժքին ստոտկութիւնը և ժողովուրդին սոսկումը բացատրած ըլլալու համար: Ս. Յակոբի ուխտաւորական սենեակներուն մէջ թխմուած 1000է աւելի հոգիներուն խուճապը տեսնուելու արժանի երեոյթ մըն էր: Մարդներ, լացողներ, զոռում գոչում կ'արտայայտէին անոնց զգացած ահուստութիւնը:

Մեր միաբանութիւնը և ժառանգաւոր աղաք քաջ գանուեցան և չկորսնցուցին իրենց պաղարիւնը:

Ժողովուրդը ո՛չ միայն իրենց տեղերէն դուրս խուժեց, այլ նաեւ Վանքէն դուրս նետուեցաւ և Պատրիարքարանի ու արեւմտեան պարիսպին միջև տարածուող բացավայրը, և հոն գիշերեց. և որովհետեւ ցնցումները կրկնուեցան, ժողովուրդը մընաց հոն օրերով, հակառակ փոշիին և ուրիշ անպատեհութիւններու, և Յուլիս 30, Վարդապապի շարաթ առտուն միայն քաշուեցան իրենց սենեակները:

Երուսաղէմի պատմական շէնքերէն Ս. Յարութեան տաճարին արեւելեան մասը, ճիշդ Ս. Գերեզմանի դրան հանդէպ, Յունաց եկեղեցւոյն գմբէթը ճեղքուած է վտանգաւոր կերպով, այնպէս որ քաղաքապետութեան կողմէն փակուած է այդ եկեղեցին, և Յոյներ հիմա Գոզգոթայի մէջ կը կատարեն իրենց ժամերգութիւնը:

Օմարի մզկիթը (Սողոմոնեան Տաճարի տեղւոյն վրայ) անմիջապէս փլաններ կրած է:

Զգիտենք, ի՞նչ կապ ունի երկրաշարժի հետ այն ծանր և մոայլ օդը, որ կը տիրէր Մեռեալ Մովսէս շրջանին վրայ: Մովսէսի լեռներուն վերեւ այդ օրերուն: Հազար տեսակ գոյցներ ըսուեցան և լսուեցան, թէ շարժքի պահուն Մեռեալ Մովսէսը մը ունեցած ըլլայ, թէ ծովս մուխ տեսնուած ըլլայ այդ Մովսէս եղբոր լեռներուն վրայ, թէ հին ջերմուկ մը ցամքած և նոր մը բխած ըլլայ, և այլն: Այս լուրերուն և գոյցներուն և ո՛չ մէկը ստուգուեցաւ պաշտօնապէս: Միայն սա կարելի է ըսել որ իթէ Մեռեալ Մովսէս է պատճառը այս շարժերուն, այսուհետեւ պէտք է կռիւն զայն կեդրոնէ մը...

* *

Ուրիշ երեւոյթ մը որուն ակնաստես եղանք, երկրային լուսաւոր մարմին մը սրբութեան անցքն էր ան՝ Յուլիս 22, ուրբ. գիշեր, ժամը 10ին: Դեղին լուսով, պոչը գէպի արեւելք, գլուխը գէպի արեւմուտք, Ս. Յակոբի տանիքէն դիտուած ատեն, արեւմտեան-հիւսիսային-արեւելք ուղղութեամբ, կը սուրար այս մարմինը, այնքան արագ որ կարելի չեղաւ մանրամասնութիւնը դիտել:

Այս աստղերու և արեւներու երկնային աշխարհին մէջ, որուն մեքենակալնութիւնն ու գեղեցկութիւնը կ'ապշեցնեն մահկանացու միտքը, ինչե՛ր կան, որ անմատոյց են մարդկային հասողութեան:

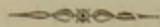
Եւ երբ այս լուսաւոր մարմինը մեզի այնքան մօտէն կը սուրար կ'երթար քերելով Ս. Յակոբի հիւսիսային ուղորդը, ևս կը հարցնէի մտովի, ի՞նչ է այս, ուրկի՞ց կուգայ, ո՛ր կ'երթայ այսչափ արագ, ո՛ր ոյժը կը մղէ զայն...

— Հարցումներ...

— Պատասխան չունին:

Երբայեցի բանաստեղծին սաղմոսը կը թափ շրթներէս այդ պահուն, երբ հարցումներ կ'ողողեն միտքս.

— Երբեք արեւն չէ՞ր ևս Աստուծոյ:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

Ա.

ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՅ ՏՕՆԸ

Թարգմանչաց յիշատակը Յուլիս 11, եւ, որ եկեղեցական հանդէսով տօնախմբուելէ ետքը, Յուլիս 17, Կիրակի օր ալ կէսօրէն ետքը, ժամ 4-6, գաղղցական հանդէսով փառաւորուեցաւ փառքը: Վարժարանի հոյակապ օրհանմէջ, նախադասութեամբ Պատրիարքին Փոխանորդ Մկրտիչ Սրբազանի:

Հանդէսը բացաւ Բարդէն Սրբազան, խօսելով Ս. Մեսրոպի «յարասե պատրաստութեան վրայ», որ զաղանիքը եղաւ անոր յաջորդութեան և մեծութեան: Անդրանիկ և Մատթէոս սարկաւաղներ խօսեցան Ս. Մեսրոպի գործին և անձին վրայ: Գրեգոր Սրկզ. դրարար ճառով մը ներբողն ըրաւ Ս. Մեսրոպին, Դ. դասարանէն Կորիւն և Թորոս՝ տրամախօսեցին Ալիշանի Աւագ եւ փոքր Մատիսները. իսկ Յարութիւն, արտասանեց Ալիշանի «Ողբում զՆեղ Հայոց աշխարհը». Բ. դասարանէն Արիս և Սերոբ փոխառացութեամբ արտասանեցին Ներսէս Շիրակցիի այրուքների վրայ յօդուած բարոյագլխական քառակաները. իսկ Միհրան՝ դրարար ճառ մը կարդաց հայերէն այրուքների գիւտին վրայ: Ա. դասարանէն Ազատ արտասանեց Ս. Պատրիարք Հօր Հայր մերը, իսկ Կարապետ՝ Ո՛վ մեծաւոյն զու լեզուն:

Փառանգաւոր տղար, Կարապետ Սարկաւագի առաջնորդութեամբ երգեցին «Նմանեալ Մովսիսի» Շարականը և ազգային երգեր հանդէսին սկիզբն ու վերջը, ինչպէս նաեւ բանախօսութիւններ և արտասանութիւններէ ետքը: Փակման խօսքերը ըրաւ նախագահ Մկրտիչ Սրբազան շեշտելով Սահակ-Մեսրոպի կատարած գործին կարեւորութիւնը մեր ազգային գոյութեան մէջ:

Թարգմանչաց Տօնը իսկապէս գաղղցական հանդէս մը եղաւ մեր փառանգաւորաց համար այս տարի: Երբօրհեա ժողովուրդը գրեթէ չի կար երկրաշարժը ահարկած էր ժողովուրդը որ քառակիւր շէնքի մը մէջ չհամարձակուին Այս մեղմացուցիչ պատճառը գնահատելով հանդերձ, գիտենք թէ մեր ժողովուրդը յուրժ պատճառ չեղած ատեն ալ պատճառներ կ'ստեղծէ այսպիսի հանդէսներուն նախադասելու համար իր անտարբերութիւնը:

Բ.

ԺԱՌԱՆԳԱԽՈՐԱՑ ՎԱՐՄԱՐԱՆ

ժողովապետաց Վարմարանին 1926-27 զպրոցական տարւոյն ամօվերջի քննութիւնները տեղի ունեցան Յուլիս 18 թ. — Յուլիս 23 թ., մեծաւ մասամբ գրաւոր կիւլպէնկեան դատարանի քննութիւնները գրեթէ բոլորովին գրաւոր էին, աշխատած նիւթերու վրայ: Ս. Պատրիարք Հօր կողմէն, Պատրիարքական փոխանորդ Գեր. Տ. Մկրտիչ Եպօ. Աղաւնտէնի նախագահեց քննութեան բացումին և փակումին փոնգրց. վարժարանի յատուկ աւանդական արարողութեան:

Գիտութեցաւ այս քննութեանց արդիւնքով որ բոլոր ուսանողներ զգալի յառաջդիմութիւն ունեցած են: Իսկ Սարկաւազունք մտած են բարձրագոյն աշխատութեան շրջանին:

ժողովապետներու վրայ, յառաջիկայ զպրոցական տարիին համար 1927—28, աւելցան 6 աշակերտներ, ընտրուած նիւթ իսկի նազարէթի Որբանոցէն որոնց անուններն են. Խաչակ Եսայեան Թէրզիլիցի (Եօզդատ), Վահան Կիւլիւղեան Մարաշցի, Շնորհք Համբարեան Մէլիւցի (Կեսարիա), Տիգրան Զագրեան Եօզդատցի, Միհրան Մզրաքեան Հայնէցի (Տիգրանակերտ), և Արշակ Դաւտեան Իյաւեցի (Կեսարիա):

Փոնգրց. վարժարանի անցեալ զպրոցական տարիին ունէր Գ. Բ. և Ա. դատարանները, յառաջիկայ զպրոցական տարին պիտի ունենայ Գ. Գ. և Ա. Դատարանները:

Դրդ. դատարանը պէտք ունի զօրանալու, ըստ փոնգրց. վարժարանի նրազրին, շրջանաւարտ ըլլալու և ընծայարան մտնելու համար:

Փոնգրց. վարժարանի քննութիւններէն ետքովաւարտեցան Երուսաղէմի Մանկապարտէզին և Նախակրթարանին, ինչպէս նաև Սիմոն Մանկապարտէզին բերանացի քննութիւնները. իսկ Սգս. 7, Կիրակի երեկոյ ժամը 3 լ. 0-6, փոնգ. վարժարանի բակին մէջ տեղի ունեցաւ Երուսաղէմի Մանկապարտէզ-Նախակրթարանին ամօվերջի հանգէլը, և այս առթիւ սարքուած վիճակահանութիւնը ի նպաստ այդ հաստատութեան:

Բոլոր ուսանողք մասնակցեցան հանդիսին արտասանութիւններով, տրամախօսութիւններով, կատակախոսելով, երգերով շատ գոհացուցիչ յաջողութեամբ: Վիճակահանութեան զրուած բոլոր ձեռագործները այդ զպրոցի աշակերտներուն ձեռագործներն էին, ամէնքն ալ սիրուն բաներ:

ՈՒՆՏԱԽՈՐԱԿԱՆ ԱՅՅԵՐ

Ա.

Ս. Պատրիարք Հայրը Սգստ. 11, ԵՆ Կէսրէն ետքը ժամը 3ին ընդունեցաւ Անգլիայէն Վիլիմ Հօլի Աստուածաբանական ուսանողները, Վեր. Հայր Հ. Պրքսթընի միջոցաւ նախապէս կարգադրուած ժամագրութեան համաձայն:

Վիլիմ Հօլ զուտ Աստուածաբանական Դպրոց մըն է Օքսֆորտի մէջ, 3—5 տարիներու զասրնութացքով մը: Այս զպրոցը կապուած է Օքսֆորտի Համալսարանին, այնպէս որ աստուածաբանական ուսանողներ համալսարան ալ կը յաճախեն ինչ ինչ դասախօսութիւններ լսելու համար:

Այս տարի այնպէս կարգադրուած է որ Վիլիմ Հօլի ուսանողներ իրենց արձակուրդը անցունեն Ս. Երկրի մէջ, պատմական քաղաքներն ու վայրերը անձամբ տեսնելու և ուսումնասիրելու, ինչպէս նաև բարեպաշտական ուխտ մըն ալ կատարած ըլլալու համար Տնօրինական վայրերու մէջ: Ուսանողներու ուխտախումբը կը խաղկանայ 29 հոգիներէ, իրենց զուխն ունենալով Վեր. Տ. Պ. Կրէյմ-Պրատեն, Վիլիմ Հօլին պետք, ինչպէս նաև Թրումէն Տիւզպրի Սարկաւազը: Ուխտախումբէն 25 հոգի ներկայացան Ս. Պատրիարքին, իրենց գլխաւորներով, ամէնքն ալ երիտասարդութեան բոլոր կողմով և հրապոյրներով օժտուած ոյժեր, որոնք կ'ուսանին այժմ, որ մը ծառայելու համար Անգլիքան Եկեղեցւոյն թէ՛ Մայր-Հայրենիքի և թէ՛ գաղութներու մէջ:

Ս. Պատրիարք Հայրը շատ հետաքրքրուեցաւ այս ուսանողներով, սրամիտ խօսքեր ուղղեց անոնց, և ըստ թէ դուք ալ մերը կը նկատուիք իբրև միևնոյն գործին նախնաւորներ, միայն սա տարբերութեամբ որ դուք մեծ և հօգոր ազգի մը մեծ եկեղեցւոյն զաւակներն էք, իսկ մենք փոքր ազգի մը: Ուսանողք պատասխանեցին թէ Հայոց Եկեղեցին քրիստոնեայ աշխարհի հնագոյն եկեղեցին է, և մենք այսօր ուրախ ենք որ մօտէն կը տեսնենք անոր պատուական հաստատութիւններէն մէկը:

Ուսանողներ մեծարուեցան անուշ ըմպելիքներով, և յետոյ Ս. Պատրիարք Հայրը իր աշխատութեան սենեակը հրաւրեց զիրենք որ իր մասնագիտութեան տեսնեն: Ուսանողք հետաքրքրութեամբ և զարմանքով դիտեցին այդ բամբակգուեան հաւաքածոն, և շնորհակալութեամբ մեկնեցան՝ տեսնելու համար Մայրաքաղաքի ուրիշ մասերը:

Բ.

Իսկ Սգստ. 13, ԵՐ. առտու, ժամը 11ին, դարձեալ Հայր Պրքսթընի միջոցաւ կարգադրուած ժամագրութեամբ մը, Ս. Պատրիարք Հայրն ընդունեցաւ Անգլիքան ուխտաւորութեան կողմէ պատգամաւորութիւն մը:

Պաղեստինի Բրիտանական դրօշի ներքե մըտնելէն ետքը, Անգլո-Կաթոլիկներ տարեկան ուխտաւորութիւն մը կը կազմակերպեն, Պաղեստին կուգան Ս. Տեղերու այցելութեան և Միջերկրականի վրայ ուրիշ տեղեր ալ այցելելու հոգը կը վերագառնան Անգլիայ:

Այս տարուանը Զորքոյ Պաշտօնական Ուխտաւորութիւնն է (The Fourth Official Anglo-Catholic Pilgrimage, 1927), 89 հոգիներէ բաղկա-

ցած, որոնց 27 Ամերիկացի, մնացածը Անգլիացի, դարձեալ՝ 89 ուխտաւորներուն ալ 25ը եկեղեցական:

Ուխտախումբին նախագահն է Գեր. Թովմաս Փութ, Անգլիացի, Լուիսի եպոս, իսկ փոխ-նախագահը՝ Գեր. Բենեամին Այվինգ, Ամերիկացի, Միլփոքի Սգնական եպիսկոպոսը: Այս խումբին մէջ էր Ամերիկեան Սուրբ-Խաչի պետը, Վեր. Հիւան, որ Լիբերիա (Աֆրիկէ) կ'երթայ:

Ուխտախումբէն 25ը, երկու եպիսկոպոսներով այցի եկան Պատրիարքարան, Ս. Պատրիարք Հայր. Բարիպալտեան խօսքերով ողջւնեց Անկուսկաթիկ ուխտաւորները, և ըսաւ թէ անոնք հանոյց կը պատճառեն մեզի ամէն տարի բերելով մեզ Անկիւբան եկեղեցւոյն և ազգին եղբայրական սէրն ու ողջոյնները:

Ս. Պատրիարքին դատ դատ պատասխանեցին նախ Անկիւբան և ետքը Ամերիկեան եպիսկոպոսներ, յայտնելով իրենց եկեղեցիներուն և ժողովուրդին բարեացակամ զգացումները հանդէպ Հայոց եկեղեցւոյն, և իրենց խորունկ ուրախութիւնը յայտնեցին Ն. Ամն. Սրբազնութեան ապագային համար իր երկարատև հիւանդութենէն, և շնորհակալ եղան իրենց եղած ընդունելութեան համար:

Ս. Պատրիարք Հայր. խօսքը ուղղելով Միլփոքի Սգն. եպիսկոպոսին ըսաւ. «Թէև մենք բախտ չենք ունեցած Ամերիկեան տեսնելու, բայց Ամերիկայի Հայ Թերթիքէն կ'իմանանք ձեր երկրին զարգացումն ու ճոխութիւնը, և ուրախութեամբ գիտած ենք որ մեր Հայ գաղութը մեծապէս կը գնահատէ ձեր երկրին ասպնջականութիւնը և կ'օգտուի անոր քաղաքակրթիչ բարիքներէն: Մեծապէս գոհ ենք Ամերիկայի մէջ Հայոց հանգէպ ջոյց արուած համակրանքէն: Հանգէպ Թարգմանն ըլլալ մեր զգացումներուն ձեր ժողովուրդին մէջ: Միլփոքի եպոս գովեստը ըրաւ իր շնորհակտն մէջ իրեն ծանօթ Հայ գաղութին: Մեծապէս գոհ ենք մեծարուեցան անուշ բնակիչներով և իրենց բաժակները յոանկայս խմեցին Ս. Պատրիարք Հօր կենաց, և մաղթեցին որ երկար տարիներ կարող ըլլայ իր բարձր պարտականութիւնը կատարել իր Աթոռին վրայ, և մեկնեցան:

Այս ընդունելութեանց ներկայ էին Բարգէն Սրբազան, Հայր Պրիմէն և Հայր Կիրիզ, որ Թարգմանի պաշտօնը կատարեց, և առաջնորդեց հիւրերուն Մայրամարտիս ուրիշ մասերը տեսնելու:

Տ. ՍԻՄՈՆ Մ. Վ. ԹԵԼԵԱՆ

Սիմոն Յալիս-Օգոս. միացեալ թիւին վերջին երեք շաբաթներու վրայ էր երբ վախճանեցաւ Հ. Սիմոն, և հազիւ կարելի եղաւ մահաբերական երկազ մը զնեղել ամառգրիս այդ թիւին վերջին օրնակին վրայ:

Հ. Սիմոն Թելեան տեսնուեցաւ մինչ քանի որ քաղաքական առաւել կը պնդեցային ոսկեմոր տակնոյն մը եփն, — ինչ զարցիկ համար կարեւոր առաւելութիւն լինէր լինելու:

Հ. Սիմոն խաթմէր իվեր կը տառապէր շաբաթական, և հակառակ բժշկական դարմաններու և հակառակ իր բժախնդիւր զգուշութիւններուն, չկրցաւ նահապետի այդ փախին հետեւաններէն: Այնքան ճիշտացած ու ներշնչած էր որ կը զոգոզար այլեւս, շատ քիչ անգամ կ'երեւէր հրապարակի վրայ, առաւելայ առաւել կամ առաւել ինքնուրուշ դարձնէր և հակառակ իր բժախնդիւր զգուշութիւններէ որ նոյն իսկ չկրցաւ էջմիածին երթալ եպիսկոպոսանալու համար, հակառակ նախա յիշուին, և յետոյ էջմիածինէ եղած հրաւերին:

Իրեն վերջին պատարագն եղաւ 9 յուլիս 1925 զոր մահոյց հանգուցեալ Տիգրան Ելենեանի, իր մօտեւոր ողորդն յիշատակին Ս. Յակոբայ զանաւրին մէջ: Այդ պատճառներէ մէջ կը շեշտուէր Հ. Սիմոնին ներքին անպատեմ: Բայց պարեցաւ առնէ մըն ալ և վերջին անգամ երեցաւ յոգնեցուցիչ արարողութեան մը մէջ, իրեն Լուսնաման 1927ի Զատիկ ճրագալոյցին և միանգամայն իրեն Հանգիստագետ այդ օրուան մեծ Թափօրին Ս. Զարուբեան Տաճարին մէջ, Փրկչի գերեզմանին շուրջ. այն քաթիօրին՝ որով վերջը խանգարուեցաւ Ասորոց խնուր միջադէպով:

Հ. Սիմոնին զործունութեան շրջանակը եղած է զուտ վանական, ինչի կ. Պալեսի Վաթիփի Պոյանի Գիւղէն, ծն. 1870 Յունիսի մէջ, իր նախնական կրթութիւնը առած Պոյանը Գիւղի Հայ Գաղաց. յետոյ 1889ին Նրուսաղէմ կուգայ և կը միարարնի Ս. Յակոբին. 1892 Օգոս. 21 Սեղ. կը ձեռնադրուի խաղաղեան Սանակ եպիսկոպոսէն, 1898 Յալիս 12 ին Գաւառայ և Արեւայ կ'ըլլայ Զարուբեան Պատրիարքի ձեռնադրութեամբ 9 օտակիցներով:

Իր զործունութեան գիծերը

1900 Նոյեմբերին կը նշանակուի ժամաւոր եպիսկոպոս Վանքի. 1901 Յունիս Տեսուչ Ս. Զարուբեան. 1902 Մարտ 14ին, կ'ընդունի Մասնաւոր Վարդապետի Գաւառայ. 1905 Մայիս, Տեսուչ եպիսկոպոս Վանքի. 1907 Առաջ Թարգման Ս. Արթուր, 1908 Յունիս Տեսուչ Ս. Հրեշտակապետ, 1910 Յունիս դարձեալ Տեսուչ եպիսկոպոս, 1920 Մայիս Տեսուչ Ս. Արթուր կալուածող, և 1921 Դեկտ. Անգլոմ Տիգրան Ժողովոյ:

Հ. Սիմոն վախճանեցաւ 1927 Յալիս 7, 65. առաւելեան ժամը 6.30ին, և քաղաքեալ Ս. Փրկչի գերեզմանոցը, իրեններուն մօտ:

Հ. Սիմոն չէր նախանշուողի մըն էր միջեկեղեցական իրաւունքներ տալական պառնաւորմունք և զործադրութեան Ս. Տեղերու մէջ:

Ե. Դ. — Դրժոյկիս ամբողջ հասոյթը յասկացուած է Գանիրէի Հայ Որբունիներու նպաստի գործին.

29. ՄԻՆԱՍ ԶԵՐԱԶ. Իր Կեանքը եւ Գործը, իր 60ամեայ յոբելեանին առ-
քիւ, (գրեց) Արշակ Արցոյշաճեան. Տպգր. Յաբէր-Պաղասար, Գանիրէ, 1927, էջ
8° 368. Գին 20 դր. եզակն. կամ մէկ Տօլար Ամերիկեան.

30. ՄԻՆԱՍ ԶԵՐԱԶ. Արեւելեան Վիպակներ, Ռուսմասիրութեամբ մը
Արտաւէս Յովհաննէսեանէ. Պարիս, Տպ. ՄԱՍԻՍ. 1927, Հրատարակութիւն «Օ-
շական», 8° էջ 216. գին 1,25 դոլար.

31. ԾՈՎՔ-ԿԷՈՂՃԻԻՔ. պատկերազարդ. գրեց Կիւրեղ Խրայեան. Տպ. «Ա-
րար», Մարսէլ, 1927. 8° էջ 304. գին 1,50 տլար.

32. ՆՈՐ ՇԷՆ. (Վերածնած Խալիս) 1921-1930. (գրեց) ՍԵՊՈՒՀ, հրա-
տարակութիւն Հայ Կրթական Հիմնարկութեան, Նիւ Եօրք 1927 8° էջ 172.
Զօնուած Դարակեօղեան Կարապետ Հաուրքի յիշատակին.

33. ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՅԸ. Պատասխան մը Երեւանին ու Վեներականի.
Աւիասաւրեց Խ. Պ. Քարապետեան, Տպ. «Հրապարակ», Պէյրոս, 1927. 8° էջ 32.
Գին 20 ՍԵՆՔ.

34. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միու-
թեան. (Հիմնուած 1906ին ի Գանիրէ եւ վերակազմուած 1924ին ի Լոզան.
Կեդրոնացեալի Լոզան) Տպգր. Մասիս, Փարիզ. 1927, էջ 8° 22.

35. Հ. Բ. Բ. Մ. Տեղեկագիր եւ հաշուագիր 20րդ Շրջանի (1925). Տպ. Հ.
Բ. Բ. Մ. Գանիրէ, 1927. էջ 8° 102.

36. ԺԱՄԱԳՈՐԾ ՄԻՆԱՍ. Երգախառն կատակերգութիւն, երկու Արար,
(Անցնէ Է վրանափառալին մէջ), Մինք. Ս. Նանարեան. Տպ. Տէր Յովհաննէս-
եան. Պէյրոս. փոքր 8° էջ 24. Գին 2 Ֆր.

37. ՆՈՐ ԿԱՄ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՏՈՒՄԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅՈՅ Ս. ԵԿԵՂԵՅԻՆ. (գրեց)
Յակոբ Վարժապետեան, Տպգր. Յ. Մ. Սէրեան. Կ. Պոլիս 1926. էջ 8° 80. Գին
բրեւական 50 դր. կամ Անգլիական մէկ Շիլին.

38. Լիակատար ցուցակ Գիրքերու Մրցոյ Յակութեանց Տպարանին 1833-
1927. Երազ. Տպգր. Մրցոյ Յակութեանց 1927. փոքր 8° էջ 28.

“ՍԻՈՆ” Ի ՀԵՏ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԱԾ ԹԵՐԹԵՐ

47. ԵՊՐԱՏ. Քաղաքական, Դրական եւ Գիտական. կը հրատարակուի Զորեքշարթի
եւ Շարթ օրերը Հալէպի մէջ: (Նոր հաստատուած թերթ մը մեծածաւալ, հինգ սիւնակ-
ներով եւ չորս երեսներով). Արտօնատէր՝ Եղիազար Պէշեան. Պատասխանատու Տնօրէն՝
Տօքթ. Պօղոսեան: Տարեկան բաժնեկին՝ Արտասահմանի համար 3,50 տօլար. Հասցէ՝

“YEPRAD” Journal Arménien, B. P. 382. ALEP (SYRIE)

48. ՄԱՍԻՍ. Շարթաթաթերթ ազգային, զրական եւ քաղաքական. կը հրատարակ-
ուի Տիթրոյթի մէջ. Խմբագիր՝ Ս. Մ. Մօցիկեան. Տարեկան բաժնեկին 4 տօլար. Հասցէ՝

MASSIS Pub. Ass'n, 150 W. Larned St. Room 210. Ditroit, Mich.

49. ՓՈԽՆԶ. Հայ եւ Օտար Դրականութեանց. Մանկական Շարթաթաթերթ. Ազեք-
սանդրիա. Արտօնատէր Մ. Քարամեան, Տարեկան բաժնեկին Արտասահմանի համար 10
Շիլին. Հասցէ՝

Rédaction “POUNTCH” 18. Rue Héliopolis, Camp de César Alexandrie (Egypte)
(Ստացուած՝ Բ. տարի 1927. Թիւ 13 եւ 14):

50. ԼՐԱԳԻՐ. Պիւճիկահայ անկախ պարբերաթերթ Ազգային եւ Հասարակական.
Տնօրէն-խմբագիր Տօքթ. Լ. Համբարձումեան. Պրիւսէլ. Տարեկան բաժնեկին 50 Ֆրան.
Քրանք. Հասցէ՝ LRAKIR. Boîte Postale 165. Bruxelles

ՍՈՒՐԲ ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏՐ

ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

ԸՍՏ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՅ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Խրատներն ու առաջին գլխագիրները կամում

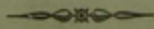
ԳԻՆ՝ 20 ԵԳ. ԴԱՀ. կամ ՄԷԿ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏՈԼԱՐ

Խորհրդատեսի սոյն հրատարակութեան մասնաւոր խնամք տաւած է
ԱՍԵՆ. Ս. Պատրիարք Հայրը:

ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄ

ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄԻՆ ԳՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ մասին խաղաղութիւնը աւարտելու մօտ է: Բուն գործը, այսինքն հեղինակին գրչէն ելած մասը աւարտած է արդէն, ամփոփուելով 116 ժօրմաններու մէջ: Այժմ գործին յարակից եւ անհրաժեշտ ցանկերն ու ցուցակները կը խաղաղութիւն, եւ կը յուսանք թէ Դեկտեմբերի մէջ ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄը հրատարակ կ'ելլէ:

Մենք մեր խոստման համեմատ բաժանորդութեան համար որոշուած գինը, այսինքն՝ ՄԷԿ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՈՍԿԻՆ կամ ՀԻՆԳ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏՈԼԱՐ կը պահենք մինչեւ Դեկտեմբեր: Այնուհետեւ գինը պիտի աւելնայ: Հետեւաբար բոլոր անոնք որ իրենց անունը արձանագրել տուին իբրեւ գնորդ ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄԻ եւ դեռ չվճարեցին որոշուած գինը, եւ թէ՛ անոնք որ հիմայ նոր կ'ուզեն գնել, բոլոր փութան դրկել ԱԶԳԱՊԱՏՈՒՄԻ փոխարժէքը՝ օգտուելով այս պատենոյրինէն:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է

ԼԻԱԿԱՏԱՐ

ՅՈՒՑԱԿ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

ՍՐԲՈՅ ԵԱՆՈՒԹԵԱՆՅ ՏՊԱՐԱՆԻՆ

1833-1927

ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Բնիկ Պէհլեանիցի, Պրն. Նաում Պարտազեան, որուն վերջին հասցէն տրուած է 336 14th St. Brooklyn, N. Y. կը փրնտուի Սահակ Ճանսեանի կողմէն. որոշ հասցէն է Ս. Յակոբ Վանքը, Երուսաղէմ: Կը խնդրուի գիտցողներէն լուր տալ առաջին տոթիւ: